

Organizația pentru Securitate și
Cooperare în Europa
Misiunea în Moldova

GHID PRACTIC PENTRU PROFESIONIȘTI
DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI

DREPTURILE VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR LA REABILITARE ȘI COMPENSARE

CHIȘINĂU 2022

GHID PRACTIC PENTRU PROFESIONIȘTI
DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI

DREPTURILE VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR LA REABILITARE ȘI COMPENSARE

CHIȘINĂU 2022

Misiunea OSCE în Moldova a oferit sprijin financiar la editarea prezentei publicații. Acest suport nu prevede aprobarea de către Misiune a conținutului sau a modului de expunere a informației și opiniilor ce se conțin în publicație.

Această publicație a fost realizată în cadrul proiectului „Încetarea violenței în bază de gen prin adoptarea unei abordări coordonate comprehensive pe ambele maluri ale râului Nistru” și reflectă rezultatul parteneriatului dintre Misiunea OSCE în Moldova și Institutul Național al Justiției din Moldova.

AUTORI:

- Maria Ghervas – Judecătoare, Curtea Supremă de Justiție
- Viorel Ciobanu – Procuror, șef al Secției combaterea traficului de ființe umane, Procuratura Generală
- Tatiana Catană – Avocată

CUPRINS

ABREVIERI
INTRODUCERE	3
1. Justiția restaurativă prin prisma respectării necesităților victimei	4
1.1 Considerații generale privind justiția restaurativă	4
1.2 Abordarea victimelor infracțiunii de către judecători și procurori	6
1.3 Asigurarea protecției victimelor și evitarea revictimizării	7
2. Dreptul victimei la asistență și sprijin conform standardelor europene și cele internaționale	9
2.1 Convenții internaționale și europene	9
2.2 Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității	11
2.2.1 Normele minime stabilite de Directivă	11
2.2.2 Furnizarea de informații și sprijin victimelor infracțiunii	12
2.2.3 Participarea victimelor în procedurile penale conform Directivei	14
2.2.4 Protecția victimelor și recunoașterea victimelor cu nevoi specifice	15
3. Drepturile victimei (părții vătămate) în cadrul procesului penal	17
3.1 Aspect general	17
3.2 Drepturile victimei (părții vătămate) - parte în procesul penal	19

4. Norme de asistență și protecție aplicate unor categorii de victime	32
4.1 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor minore	32
4.2 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor traficului de ființe umane.....	38
4.3 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor violenței în familie.....	40
5. Drepturile victimelor la remediere și compensare din partea statului a prejudiciului cauzat prin infracțiune	45
5.1 Dreptul la despăgubiri și compensații în legislația internațională.....	45
5.2 Acțiunea civilă în cadrul procesului penal	48
5.2.1 <i>Dreptul de a se constitui ca parte civilă.....</i>	<i>48</i>
5.2.2. <i>Inițierea acțiunii civile în cadrul procedurii penale</i>	<i>50</i>
5.2.3 <i>Felurile de prejudiciu</i>	<i>51</i>
5.2.4 <i>Modalitățile de reparare a prejudiciului patrimonial</i>	<i>51</i>
5.2.5 <i>Modalitățile de reparare a prejudiciului nepatrimonial</i>	<i>52</i>
5.2.6 <i>Probatoriul în aprecierea despăgubirilor.....</i>	<i>56</i>
5.3 Compensația financiară acordată de către stat	58
Anexa 1	60
Anexa 2	61
Anexa 3	61
Anexa 4	61

ABREVIERI

CAT	– Convenția Împotriva Torturii
CEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CC	– Cod Civil
CNPAC	– Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii
CP	– Cod Penal
CPC	– Cod de procedură civilă
CPP	– Cod de procedură penală
CNAJGS	– Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat
OUP	– Organ de Urmărire Penală
PTSD	– Sindrom post-traumatic
TFU	– Trafic de ființe umane
TP	– Trafic de persoane
TC	– Trafic de copii

INTRODUCERE

Prezentul Ghid a fost elaborat în cadrul proiectului implementat de către Misiunea OSCE în Moldova „Consolidarea politicilor, măsurilor și accesului la redresarea daunelor în vederea susținerii victimelor și prevenirii exploatării pe ambele maluri ale râului Nistru”.

Obiectivul de bază al Ghidului este să sensibilizeze justițiarii cu privire la aplicarea modelului de justiție restaurativă și să contribuie la implementarea prevederilor cadrului normativ prescris de Legea nr.137/2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, în scopul protecției și asigurării respectării drepturilor și intereselor legitime ale acestora.

Ghidul constituie o continuitate materializată a seminarelor destinate procurorilor și judecătorilor în domeniul menționat organizate de către Institutul Național al Justiției, în parteneriat cu Misiunea OSCE în Moldova.

Prezentul Ghid urmează a fi utilizat în calitate de suport de instruire specializat pentru audienții Institutului Național al Justiției, precum și în procesul de formare profesională continuă a judecătorilor, procurorilor și avocaților pe segmentul protecției drepturilor victimelor și justiției restaurative.

Victimele traficului de ființe umane și ale violenței în familie au devenit primele categorii de victime ale infracțiunilor ale căror drepturi, pe lângă cele prevăzute de Codul de procedură penală (CPP), sunt reglementate expres în legi speciale. Pentru acestea au fost instituite mecanisme speciale de cooperare privind protecția și asistența victimelor. Aceste măsuri au fost realizate în legătură cu aderarea Republicii Moldova la Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate (2000), precum și la Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane (2005), Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (1979).

Protecția victimelor infracțiunilor, în special protecția și reabilitarea victimelor infracțiunilor săvârșite cu violență, constituie o preocupare

a organismelor europene, statelor europene, inclusiv a Republicii Moldova. Interesul față de subiectul dat pornește de la rațiuni de solidaritate socială, iar scopul care este urmărit în acest sens vizează înlăturarea sau, cel puțin, minimizarea consecințelor negative în viața persoanelor ce au avut neșansa de a deveni victime ale acestor fapte.

Este general recunoscut faptul că intervenția doar a justiției penale nu este suficientă pentru a înlătura consecințele survenite în urma comiterii infracțiunii. Astfel, s-a conturat instituirea unui sistem suplimentar de măsuri de protecție a drepturilor și intereselor victimei infracțiunilor, realizat prin adoptarea Legii nr. 137 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor din 29.07.2016.

Acest act legislativ stabilește categoriile de victime care beneficiază de mecanismul de protecție, reabilitare și compensare financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune, instituit prin legea dată.

Pentru a asigura implementarea cu succes a Legii nr.137 este necesară consolidarea capacităților instituționale a judecătorilor și procurorilor pe acest segment. Prezentul Ghid constituie un instrument eficient în acest scop.

1. JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ PRIN PRISMA RESPECTĂRII NECESITĂȚILOR VICTIMEI

1.1 Considerații generale privind justiția restaurativă

Termenul de justiție restaurativă a fost folosit pentru prima dată de către psihologul american Albert Eglash în anul 1977, pentru a descrie orientările din domeniul justiției penale¹. Cu această ocazie, psihologul a identificat trei modele diferite de justiție:

- retributivă;
- distributivă;
- restaurativă.

¹ Apud James Dignan, Understanding victims and restorative justice, Open University Press, 2005, p. 94

Spre deosebire de modelul retributiv, care pune accentul pe pedepsirea infractorului, și modelul distributiv, care se centrează pe resocializarea infractorului, justiția restaurativă are la bază ideea reparării prejudiciului produs victimei.

Dacă inițial justiția restaurativă era identificată cu ideea reparării prejudiciului cauzat, în prezent acest concept a fost redefinit și dezvoltat, sfera conceptului extinzându-se prin includerea unor noi forme.

Spre deosebire de sistemul clasic de justiție în perspectiva căruia orice infracțiune produce atingere statului, modelul justiției restaurative propune o definiție diferită a comportamentului criminal: „o infracțiune este, înainte de toate, un conflict între persoane, care produce prejudicii victimei, colectivității și delincventului.”²

Această definiție are drept consecințe imediate: situarea victimei pe o poziție activă în procesul de reglare a conflictelor, în obținerea reparației și în prevenirea recidivei comportamentelor criminale. Pentru agresor, justiția restaurativă propune un rol nou, acela de asumare a responsabilității faptei lui și de reparare a pagubelor produse. În același timp, „justiția restaurativă permite colectivității să se exprime în cadrul sistemului penal și să manifeste un sentiment de teamă față de criminalitate mult diminuat în intensitate.”³

Justiția restaurativă are la bază o idee simplă: modul eficient de a răspunde unui conflict prin repararea prejudiciului cauzat de infracțiune. De asemenea, modelul restaurativ reușește să dea răspuns la un conflict imediat și favorizează dezvoltarea relațiilor bazate pe respect între delincvent, persoanele care au suferit prejudiciul și membrii comunității.

Justiția restaurativă are ca obiective principale:

- să răspundă nevoilor victimelor - materiale, financiare, emoționale și sociale (inclusiv nevoile celor apropiați victimei, care pot fi și ei afectați);
- prevenirea recidivei prin reintegrarea infractorilor în comunitate;

² Jeff Latimer, Steven Kleinknecht, Les effets des programmes des justice reparatrice: analyse documentaire sur la recherche empirique, 2000, p.6

³ Idem, p.7

- să le permită infractorilor să-și asume în mod activ responsabilitatea pentru actele sale;
- să recreeze o comunitate care să sprijine reabilitarea infractorilor și victimelor și care să fie activă în prevenirea criminalității;
- furnizarea unor mijloace de evitare a încălcării sistemului penal și a costurilor și întârzierilor⁴.

Infractorul are obligația de a repara prejudiciul provocat victimelor (direct și indirect), iar comunitatea are obligația de a sprijini victimele infracțiunii și infractorii în vederea reintegrării sociale a acestora.

În cadrul procesului penal se minimalizează responsabilitatea infractorilor. Aceștia sunt concentrați asupra propriei persoane, încearcă să-și demonstreze nevinovăția, să convingă instanța să aplice o sancțiune ușoară, participanții ignorând total victima. Dimpotrivă, justiția restaurativă acordă un loc important victimei și reușește să-l responsabilizeze pe infractor.

Analiza comparativă a sistemului de justiție tradițională și a justiției restaurative pune în evidență o serie de particularități specifice fiecărui sistem luat în considerare:

JUSTIȚIA RETRIBUTIVĂ	JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ
infracțiunea aduce atingere statului și legilor sale.	infracțiunea aduce atingere indivizilor și relațiilor interumane.
justiția urmărește să stabilească vinovăția părților.	justiția urmărește să identifice nevoile și obligațiile părților.
... pentru a putea măsura nivelul suferinței ce urmează a fi aplicată prin pedeapsă.	...pentru a îndrepta lucrurile.
justiția este realizată printr-un conflict între adversari.	justiția încurajează dialogul și înțelegerea mutuală.

⁴ Tony Marshall, Restorative Justice: An Overview, Home Office Research Development and Statistics Directorate, 1999, p.6

infractorul este poziționat împotriva statului.	justiția pune în prim plan victimele și infractorii.
regulile și intențiile procedurilor legale depășesc rezultatele aplicării pedepsei.	justiția este evaluată în funcție de măsura în care responsabilitățile sunt asumate, nevoile sunt acoperite și vindecarea (indivizilor și relațiilor) este încurajată.

Deosebirile dintre modelul restaurativ și cel retributiv sunt vizibile.

În cazul justiției restaurative infracțiunea nu mai este văzută ca o încălcare a legilor, ci ca un prejudiciu produs persoanelor și comunității. Dacă în cadrul sistemului penal victimele sunt de cele mai multe ori ignorate, uneori chiar revictimizate, în cadrul justiției restaurative victimele au un rol central. Primul obiectiv al procesului de justiție restaurativă este acela de a repara prejudiciul produs victimei, de a răspunde nevoilor acesteia. În același timp, victima are posibilitatea de a-și exprima opinia cu privire la modul de sancționare a infractorului.

Justiția restaurativă pune accentul pe responsabilizarea infractorilor și pe compensarea/ reparația pe care aceștia o pot oferi victimelor.

În cazurile penale, victimele pot depune mărturie cu privire la impactul crimei asupra vieții lor, pot primi răspunsuri la întrebările despre incident și pot participa la responsabilizarea infractorului. Între timp, infractorii își pot spune povestea de ce a avut loc crima și cum aceasta le-a afectat viața. Li se oferă posibilitatea de a compensa victima în mod direct - în măsura posibilului. În cazurile penale, compensațiile pot include bani, servicii comunitare în general și/ sau specifice infracțiunii, educație pentru prevenirea recidivei și/sau exprimarea remușcărilor.

1.2 Abordarea victimelor infracțiunii de către judecători și procurori

Judecătorii și procurorii au roluri diferite în justiție, dar ambele categorii au o mare influență asupra măsurii în care statul de drept este susținut în jurisdicția lor specifică. Actele judecătorilor și procurorilor

contribuie la identitatea generală a sistemului de justiție – indiferent dacă aceasta este percepută ca fiind imparțială, corectă și dreaptă.

Pentru a asigura accesul victimelor la justiție, judecătorii și procurorii trebuie să fie conștienți de aspecte precum impactul legilor și procedurilor asupra unor categorii de victime, precum sunt femeile, minorii, persoanele cu dizabilități, și să folosească un tratament diferențiat pentru a asigura un rezultat echitabil.

Procurorii și judecătorii trebuie să adopte o abordare pro-activă pentru a se asigura că barierele cu care se confruntă victimele în accesarea justiției sunt eliminate. De exemplu, procurorii care se ocupă de cazurile de violență în familie trebuie să construiască un caz solid împotriva făptuitorului care să nu se bazeze exclusiv pe mărturia victimei. Procurorul trebuie să urmărească în mod activ o serie de alte dovezi.

Principiile importante pe care practicienii trebuie să le cunoască sunt:

- **Intervenții bazate pe drepturile omului.** Pentru procurori și judecători, acest standard necesită o abordare centrată pe victimă, care poate fi o abordare diferită de cea utilizată în alte proceduri penale. În cadrul investigației și judecării cauzei, trebuie să se țină seama în mod constant de interesele speciale ale victimelor femei, minori și ale altor categorii vulnerabile. Pentru a stabili o astfel de abordare, pot fi necesare măsuri care elimină barierele din calea justiției.
- **Tragerea la răspundere a făptașilor.** Unele dintre cele mai perfide bariere în calea justiției pentru victime sunt sentimentele de rușine și de vină că sunt oarecum responsabile pentru violența la care au fost supuse, presiunea societății asupra lor de a rămâne tăcute și de a tolera abuzurile, fără a implica sistemul juridic formal. Rolul important al sistemului de justiție penală este de a trimite un mesaj către comunitatea largă, că violența nu este acceptabilă, indiferent de locul în care are loc și că autorii vor fi trași la răspundere în conformitate cu legea. Procurorii și judecătorii se pot confrunta cu situații dificile în care victima însăși solicită indulgență pentru făptuitor, însă profesioniștii din domeniul juridic trebuie să-și amintească

obligația ce le revine de a aplica legea în mod uniform și echitabil. Întrucât infractorii încearcă adesea să manipuleze sau să amenințe victimele odată ce un caz intră în sistemul juridic, judecătorul, procurorul trebuie să dea de înțeles făptuitorului, în mod clar, că statul este cel care gestionează procesul legal și victima nu poate schimba rezultatul acestuia. Această abordare poate oferi mai multă încredere victimei.

- **Abordarea coordonată între mai multe instituții.** Schimbul de informații este deosebit de important pentru a asigura protecția victimei în cadrul procedurilor judiciare. Abordarea coordonată înseamnă că instituțiile individuale nu pot transfera responsabilitatea pentru deficiențele sistemului în ansamblu. De exemplu, procurorii conduc urmărirea penală pe cauzele exercitate de poliție și, în acest rol, pot contribui la îmbunătățirea capacității lor de a efectua investigații eficiente, dar și de a întreprinde măsuri privind protecția victimei. Coordonarea este necesară și pentru a se asigura evaluarea constantă și temeinică a riscurilor. Evaluarea riscurilor cuprinde procesul de identificare a posibilelor cazuri de recidivă, de escaladare a violenței și chiar de violență letală. În mod obișnuit, ofițerii de poliție efectuează evaluările inițiale ale riscurilor, dar procurorii și judecătorii au, de asemenea, responsabilități în domeniul gestionării riscului.⁵
- **Formarea profesioniștilor.** Legislația internațională prevede nu numai ca statele să adopte legi și politici care să abordeze asistența și protecția victimelor, dar acestea trebuie să se asigure că profesioniștii din domeniul justiției au capacitatea de a pune în aplicare legea. Cursurile de formare independente dedicate subiectelor specifice de asistență și protecție a victimelor pot fi organizate pentru profesioniștii din mai multe domenii, și pot include asistenți sociali, furnizori de servicii medicale, ofițeri de probațiune, etc. Toți procurorii și judecătorii trebuie să beneficieze de o formare inițială privind aceste categorii de infracțiuni care implică violență. Sunt necesare formări avansate și de consolidare a cunoștințelor,

⁵ Convenția de la Istanbul, articolul 51.

pentru a informa profesioniștii cu privire la noile practici și abordări naționale și internaționale, instrumentele existente și modificările aduse legislației, cum ar fi introducerea unor ordine de protecție și considerațiile de care trebuie să se țină cont la emiterea acestora, sau discuții despre situațiile care necesită un anumit răspuns, de exemplu utilizarea în creștere a hărțuirii cibernetice ca formă de violență domestică.

1.3 Asigurarea protecției victimelor și evitarea revictimizării

Procurorii și judecătorii trebuie să ia măsuri specifice pentru a garanta siguranța victimelor în cadrul procedurilor legale, pentru a evita revictimizarea de către făptuitor și victimizarea secundară în cadrul procedurilor penale.

În rezultatul unei evaluări individuale, victimele au dreptul, în anumite condiții, la un tratament specific, menit să prevină victimizarea lor secundară prin:

- evitarea interogatoriilor repetitive;
- evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii;
- evitarea depunerii de mărturie în ședință publică;
- evitarea întrebărilor intimidante și umilitoare privind viața privată a victimei ce nu se referă la cauza penală cercetată.

Pentru a exclude supunerea victimei unui vădit pericol și pentru a evita revictimizarea ei, procurorul poate solicita audierea acesteia în fața judecătorului de instrucție, în condițiile art. 109 din Codul de Procedură Penală. Audierea în fața judecătorului de instrucție contribuie la diminuarea presiunii din partea făptuitorilor. Victima nu mai este legată de proces și poate pleca ca să evite contactul cu acesta.

În cadrul procedurilor judiciare, în caz de necesitate, victima, la cererea ei sau a procurorului, poate fi audiată în lipsa inculpatului, care este înlăturat din ședință, asigurându-i-se ultimului posibilitatea de a lua cunoștință cu declarațiile victimei și de a pune întrebări prin intermediul apărătorului său.⁶

⁶ Art. 370, alin.(2) Codul de Procedură Penală.

Deși cadrul legal permite audierea victimei în lipsa inculpatului, în practică deseori se întâlnesc cazuri în care judecătorii ignoră necesitățile victimelor.

***De exemplu,** într-un caz de trafic de copii, victima minoră, care provenea dintr-o familie social vulnerabilă, a fost exploatată sexual cu aplicarea violenței la vârsta de 14 ani. În pofida demersului acuzatorului de stat de a fi audiată în lipsa inculpaților, pe motiv că are frică de aceștia, fiind și însărcinată în luna a opta, instanța a respins demersul. Ca rezultat, fiind pusă față în față cu inculpații, victima nu a fost în stare să facă declarații, fiind în stare de stres. Astfel, victima a fost supusă traumelor în cadrul procesul judiciar.*

Accesul publicului în sala de ședințe poate fi interzis de către instanța de judecată la cererea părților în cauzele în care sunt implicate interesele minorilor sau în cazurile în care protecția vieții private a părților în proces o cer, ori dacă instanța constată că ședințele închise sunt considerate strict necesare, datorită unor împrejurări speciale, în care publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției.

La nivel instituțional sunt necesare măsuri pentru a asigura că birourile procurorilor, precum și sălile de ședință, au caracteristici de securitate adecvate, cum ar fi screening pentru depistarea armelor și personal de securitate instruit pe subiecte precum dinamica violenței în familie și posibilele pericole pe care le prezintă asemenea cazuri. Pe durata procedurilor ce se referă la violența în familie, care pot include audieri în vederea emiterii ordonanțelor de protecție, procese penale sau divorț și audieri privind încredințarea copiilor, judecătorii trebuie să fie conștienți de faptul că autorul prezumtiv ar putea să folosească tactici de intimidare a victimei sau manipulare a procesului legal (cum ar fi sfidare, privire fixă, apeluri emoționale, etc.). Judecătorii trebuie să acționeze decisiv pentru a opri astfel de comportamente, prin emiterea de avertismente, re poziționarea părților pe durata unei proceduri, sau îndepărtarea făptuitorului din sala de judecată, dacă este necesar.

La sfârșitul ședințelor în cauzele de violență împotriva femeilor în care făptuitorul nu se află în arest, reprezintă o bună practică ca instanța să ofere victimei o persoană care să o însoțească până la ieșirea din clădire, dacă este necesar.

Procurorii și judecătorii trebuie să discute cu justițiabilii, în special cu victimele infracțiunilor ce implică violență, despre planurile privind siguranța proprie și cea a membrilor de familie. În cursul audierilor, procurorii trebuie să explice etapele procesului penal. Reprezintă o bună practică pentru juriști să cunoască despre serviciile sociale și organizațiile de sprijin pentru victimele violenței care sunt accesibile în comunitate, cum ar fi centre de criză și adăposturi, pentru a putea oferi referințe adecvate. Aceste tipuri de organizații pot lucra mai îndeaproape cu victima și o pot ajuta să își elaboreze un plan de siguranță personală.

La nivel practic, procurorii și judecătorii trebuie să i-a în considerare modul de gestionare a formatului și cadrului pentru orice audieri, precum și sala de ședință unde va avea loc audierea. Instanțele de judecată trebuie organizate astfel încât să aibă spații de așteptare separate pentru părțile în procedura legală, în special în cazurile de violență domestică, infracțiuni cu caracter sexual, cu aplicarea violenței, dar și în cazurile de divorț sau alte probleme de familie.

Sunt necesare aranjamente pentru îngrijirea copiilor la fața locului, pentru a ușura femeilor participarea la ședințe sau la audieri în instanță.

O practică bună reprezintă informarea victimelor implicate în procedurile legale cu privire la drepturile lor legale, aspecte procedurale și organizațiile locale de sprijin, în special cele care oferă susținere juridică.

2. Dreptul victimei la asistență și sprijin conform standardelor europene și cele internaționale

2.1 Convenții internaționale și europene

Legislația internațională și cea europeană în mai multe acte stipulează că victima are dreptul la protecție, asistență, remediere și compensare. Reglementările internaționale din acest domeniu includ:

Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)⁷. Această Convenție prevede eliminarea discriminării față de femei în viața politică și publică a țării și în special, pentru a le asigura drepturi, în condiții de egalitate cu bărbații.

Convenția ONU împotriva criminalității transfrontaliere organizate (UNTOC), cunoscută sub denumirea Convenția de la Palermo⁸, prevede următoarele drepturi pentru victimele infracțiunii:

- asistență și protecție, îndeosebi în caz de amenințare cu represalii sau de intimidare.
- proceduri corespunzătoare pentru a permite victimelor unor infracțiuni să obțină reparații.
- de a face în așa fel încât opiniile și preocupările victimelor să fie prezentate și să fie luate în considerare în stadiile corespunzătoare ale procedurii penale începute împotriva autorilor unor infracțiuni, într-un mod care să nu aducă prejudicii drepturilor apărării.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului⁹, care prevede dreptul la recuperare fizică și psihologică și reintegrarea socială a copiilor, victime ale unei forme de neglijență, exploatare sau abuz, de tortură sau pedeapsă ori tratamente crude, inumane sau degradante ori victime ale unui conflict armat. Această readaptare și această reintegrare trebuie să se desfășoare în condiții care favorizează sănătatea, respectul de sine și demnitate a copilului.

Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile¹⁰ (“Regulile de la Beijing”) pun accent pe asigurarea bunăstării minorului și pe respectarea principiului proporționalității, acordarea unei atenții speciale problemelor și nevoilor particulare ale copiilor pe parcursul administrării justiției pentru minori; inclusiv atunci când copiii sunt victime ale infracțiunilor.

⁷ adoptată de ONU la 18.12. 1979, ratificată de Republica Moldova la 28.04.1994.

⁸ adoptată de ONU la 15.11. 2000, ratificată de Republica Moldova la 17.02.2005.

⁹ adoptată de ONU la 20.11.1989, ratificată de Republica Moldova la 12.12.1990.

¹⁰ adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985.

Ghidul Națiunilor Unite pentru Justiție în probleme cu participarea Copiilor Victime și Martori ai Infraționilor¹¹ prezintă liniile directorii - cadru normativ ce urmează a fi utilizat pentru a ameliora protecția copiilor victime și martori ai infraționilor. În Ghid se regăsesc principiile demnității, non-discriminării, interesului superior al copilului, protecției, dezvoltării armonioase și participării, prezentând garanții suplimentare în procesul de realizare a justiției. Se menționează că copiii victime și martori au nevoie de o protecție deosebită, asistență și susținere corespunzătoare vârstei lor, nivelului de maturitate și necesităților unice pentru a preveni suferința ulterioară și trauma care pot rezulta din participarea lor în procesele justiției penale. Pentru a evita suferința copilului, interviurile, examinările și alte forme de urmărire trebuie să fie efectuate de către profesioniști instruiți, într-un mod sensibil, respectuos și aprofundat. Fiecare copil trebuie să fie tratat în calitate de martor capabil. Statele membre urmează să garanteze copiilor victime și martori ai infraționilor apărarea și realizarea tuturor drepturilor.

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, numită și Convenția de la Istanbul.¹² Conform Convenției menționate, victimele violenței împotriva femeilor și a violenței domestice au dreptul la protecție și asistență. Convenția prevede obligația statului să întreprindă următoarele măsuri în domeniul protecției victimelor:

- asigurarea ca nevoile și siguranța victimelor să fie puse pe primul plan în măsurile întreprinse;
- înființarea de servicii specializate de ajutor, care să ofere asistență medicală, precum și consiliere psihologică și juridică victimelor și copiilor lor;
- crearea adăposturilor suficiente și introducerea liniilor telefonice permanente pentru apeluri gratuite.

¹¹ adoptat de Consiliul Economic și Social al O.N.U. prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005.

¹² adoptată de Consiliul Europei pe 11.05.2011, ratificată de Republica Moldova la 14.10.2021.

Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, numită și Convenția de la Varșovia¹³, prevede protecția drepturilor fundamentale ale victimelor traficului de ființe umane, realizarea unui cadru complet de protecție și asistență a victimelor și martorilor, garantând egalitatea între femei și bărbați, precum și asigurarea de anchete și urmăriri eficiente.

Conform Convenției, victimele traficului de ființe umane în virtutea statutului lor de victime ale infracțiunilor și victime ale încălcărilor drepturilor omului, au dreptul la acces la justiție și la remedii efective pentru orice prejudiciu cauzat lor. Aceste drepturi trebuie garantate, ținând cont de genul și vârsta victimelor, tuturor victimelor traficului de persoane aflate sub jurisdicția părților la Convenție, indiferent de statutul imigrațional sau prezența lor pe teritoriul țării, și indiferent de capacitatea sau de dorința acestora de a coopera în vreo anchetă penală.

Convenția prevede, în mod specific, dreptul substanțial al victimelor traficului de ființe umane la compensații și remedii legale, precum și la o serie de drepturi procedurale necesare pentru a asigura accesul la aceste drepturi. Acestea includ dreptul de a fi identificate ca victime ale traficului, de a li se acorda o perioadă de recuperare și reflecție, precum și un permis de ședere (pentru a permite victimei să rămână în țară și să caute acces la remedii) și de a primi consiliere, informații, asistență juridică specializată și asistență juridică gratuită. Un alt drept procedural important este oferit de prevederea cu privire la nesanționare a Convenției (art. 26), potrivit căreia victimelor traficului de ființe umane nu trebuie să li se impună sancțiuni pentru implicarea lor în activități ilegale comise în timp ce erau traficate. Mai mult, Convenția solicită statelor părți să permită confiscarea și confirmarea bunurilor traficantilor, care ar putea fi utilizate pentru finanțarea schemelor de stat de compensare a victimelor.

Standarde privind protejarea drepturilor copiilor victime ale exploatării sexuale și ale abuzurilor sexuale sunt prevăzute de **Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, (Convenția de la**

¹³ adoptată la 16.05.2005. A intrat în vigoare pentru Republica Moldova la 01.02.2008.

Lanzarote)¹⁴, care urmărește scopul de a asigura un sistem de justiție corect, accesibil, care să ofere respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copiilor victime sau martori la cel mai înalt nivel posibil. Convenția pune accent pe colaborarea multidisciplinară, interinstituțională și în interesul copilului, inclusiv sunt acoperite aspecte precum coordonarea (art. 10), investigația (articolele 30; 31; 34), audierea copilului (art. 35), măsurile de protecție și asistența acordată victimelor (articolele 11; 14; 31).

2.2 Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității¹⁵

2.2.1 Normele minime stabilite de Directivă

Directiva prevede o serie de drepturi pentru victimele criminalității și obligațiile aferente ale statelor membre. Directiva privind drepturile victimelor este principalul instrument la nivelul UE aplicabil tuturor victimelor criminalității. Aceasta este piatra de temelie a politicii UE privind drepturile victimelor.

Deși Directiva nu are un caracter obligatoriu pentru Republica Moldova, în contextul aspirațiilor țării noastre de aderare la Uniunea Europeană, actul normativ menționat servește drept reper pentru aplicarea în practică a standardelor privind respectarea drepturilor victimelor. Majoritatea prevederilor acestei Directive sunt materializate în legislația națională, urmând ca justițiabilii să depună eforturi în vederea schimbării atitudinii față de victime – de la martor al acuzării care este de folos organelor de drept pentru a finaliza dosarul, la persoană care a suferit în rezultatul comiterii infracțiunii și are nevoie de sprijin și asistență.

Conform Directivei, victimele criminalității trebuie să fie tratate cu respect, atenție și profesionalism, fără a fi discriminate în vreun fel pe baza oricărui motiv de rasă, culoare, origine etnică sau socială, limbă, religie sau credință, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate națională, bunurile de care dispune, handicapul, vârsta,

¹⁴ adoptată la 25.10.2007. A intrat în vigoare la pentru Republica Moldova la 01.07.2012.

¹⁵ adoptată la 25.10. 2012.

genul, orientarea sexuală, statutul acestora din punctul de vedere al reședinței sau al sănătății. În toate contactele cu o autoritate competentă în contextul procedurilor penale și cu orice serviciu care intră în contact cu victimele, precum un serviciu de sprijinire a victimelor sau de justiție reparatorie, trebuie să se țină seama de situația personală și de necesitățile imediate, vârsta, genul, eventuala dizabilitate și de maturitatea victimelor criminalității, respectându-se totodată pe deplin integritatea lor fizică, mentală și morală.

Victimele criminalității trebuie să fie protejate împotriva victimizării secundare și repetate, precum și împotriva intimidării și a răzbunării, să primească sprijin adecvat pentru a se facilita recuperarea lor și să beneficieze de un acces suficient la justiție.

Directiva stabilește norme minime, însă statele pot extinde drepturile prevăzute de Directivă pentru a oferi un nivel mai ridicat de protecție.

În aplicarea Directivei, **interesul superior al copilului trebuie să constituie preocuparea primordială**, în conformitate cu Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și cu Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Victimele-copii trebuie să fie considerate și tratate ca beneficiare depline ale drepturilor prevăzute de Directivă și trebuie să li se permită să își exercite respectivele drepturi astfel încât să se țină seama de capacitatea lor de a-și forma propriile păreri.

În aplicarea Directivei, statele trebuie **să garanteze victimelor cu dizabilități posibilitatea de a beneficia pe deplin de drepturile** prevăzute de Directivă, în aceeași măsură cu ceilalți cetățeni, inclusiv prin facilitarea accesului în incinta în care se desfășoară procedurile penale și a accesului la informații.

Victimele terorismului au suferit agresiuni menite, în ultimă instanță, să aducă prejudicii societății. Prin urmare, acestea pot necesita o atenție specială, sprijin și protecție, ținând seama de caracterul specific al infracțiunii săvârșite împotriva lor. Victimele terorismului se pot afla în atenția sporită a publicului și adesea necesită recunoaștere socială și să fie tratate cu respect de către membrii societății. Prin urmare, statele membre trebuie să țină seama în mod deosebit de necesitățile victimelor terorismului și trebuie să urmărească protecția demnității și a securității acestora.

Violența îndreptată împotriva unei persoane din cauza genului, a identității de gen sau a exprimării de gen a acesteia sau care afectează în mod disproporționat persoane aparținând unui anumit gen este înțeleasă ca fiind violență în bază de gen. Aceasta poate avea ca rezultat vătămări de natură fizică, sexuală, emoțională sau psihologică sau prejudicii economice suferite de victime. Violența în bază de gen este considerată o formă de discriminare și o încălcare a libertăților fundamentale ale victimei și include violența în cadrul relațiilor apropiate, violența sexuală (inclusiv violul, agresiunea sexuală și hărțuirea), traficul de ființe umane, sclavia și diferite forme de practici vătămătoare, precum căsătoriile forțate, mutilarea genitală a femeilor și așa-numitele „infrațțiuni de onoare”. Femeile victime ale violenței în bază de gen și copiii acestora necesită adeseori un sprijin și o protecție deosebită din cauza riscului ridicat de victimizare secundară și repetată, a riscului de intimidare sau de răzbunare asociat unor astfel de violențe.

Violențele săvârșite în cadrul unei relații apropiate sunt actele de violență săvârșite de o persoană care este în prezent sau a fost soțul/soția sau partenerul sau un alt membru de familie al victimei, indiferent dacă autorul infrațțiunii locuiește sau a locuit împreună cu victima. Violențele de acest tip ar putea include violențe fizice, sexuale, psihologice sau economice și pot avea drept rezultat vătămarea fizică, mentală sau emoțională sau un prejudiciu economic. Violențele în cadrul relațiilor apropiate reprezintă o problemă socială gravă adesea ascunsă care ar putea cauza traume psihologice și fizice sistematice, cu consecințe severe din cauză că autorul infrațțiunii este o persoană în care victima trebuie să poată avea încredere. Victimele violențelor din cadrul relațiilor apropiate ar putea, în consecință, să necesite măsuri de protecție speciale. Femeile sunt afectate în mod disproporționat de acest tip de violență, iar situația poate fi mai gravă dacă femeia este dependentă de autorul infrațțiunii din punct de vedere economic, social sau în ceea ce privește dreptul său la reședință.

Rolul victimelor în cadrul sistemului judiciar penal și posibilitatea acestora de a participa activ în procedurile penale sunt determinate de unul sau mai multe dintre următoarele criterii:

- stabilirea în cadrul sistemului național a statutului juridic de parte în procedurile penale;
- victimei îi revine obligația juridică de a participa activ în procedurile penale sau este solicitată în acest sens, de exemplu în calitate de martor;
- victima beneficiază de un drept legal în temeiul dreptului intern de a participa activ în procedurile penale și urmărește să facă acest lucru, în cazul în care sistemul național nu stabilește victimelor statutul juridic de parte în procedurile penale.

2.2.2 Furnizarea de informații și sprijin victimelor infracțiunii

Informațiile și consilierea furnizate de autoritățile competente, serviciile de sprijinire a victimelor și serviciile de justiție reparatorie trebuie să fie, pe cât posibil, acordate printr-o serie de mijloace și într-o manieră care poate fi înțeleasă de către victimă. Astfel de informații și consiliere trebuie furnizate într-un limbaj simplu și accesibil. De asemenea, trebuie garantat faptul că victima se poate face înțeleasă în cursul procedurilor. În acest sens, cunoașterea de către victime a limbii folosite pentru furnizarea informațiilor, vârsta, maturitatea, capacitățile intelectuale și emoționale, instruirea și orice deficiență mentală sau fizică ale acestora trebuie să fie luate în considerare. Trebuie să se țină seama în mod deosebit de dificultățile de înțelegere sau de comunicare ce se pot datora oricărui tip de dizabilitate, precum deficiențele de auz sau de vorbire. De asemenea, limitările privind capacitatea unei victime de a comunica informații trebuie luate în considerare în cursul procedurilor penale.

Momentul în care se formulează o plângere trebuie să fie considerat, în sensul Directivei, ca făcând parte din procedurile penale. Acesta trebuie să includă și situațiile în care autoritățile inițiază din oficiu procedurile penale ca urmare a unei infracțiuni suferite de o victimă.

Din momentul primului contact cu o autoritate competentă, trebuie să poată fi furnizate informații privind rambursarea cheltuielilor, de exemplu printr-o broșură în care să se prezinte condițiile de bază pentru o astfel de rambursare a cheltuielilor. În această etapă inițială a procedurilor penale, nu trebuie să li se solicite statelor membre să

decidă dacă victima în cauză îndeplinește condițiile privind rambursarea cheltuielilor.

În momentul denunțării unei infracțiuni, victimele trebuie să primească o confirmare scrisă din partea poliției despre plângerea depusă. Această confirmare trebuie să includă un număr de dosar, precum și data și locul denunțării infracțiunii, pentru a putea fi folosită ca probă a faptului că infracțiunea a fost denunțată, de exemplu în legătură cu cererile de despăgubire în temeiul unei asigurări.

Fără a aduce atingere normelor privind termenele de prescripție extintivă, denunțarea întârziată a unei infracțiuni, din cauza temerilor de răzbunare, umilire sau stigmatizare, nu trebuie să aibă drept rezultat refuzul constatării plângerii victimei.

Atunci când sunt furnizate informații, trebuie oferite suficiente detalii pentru a se asigura că victimele sunt tratate cu respect și pentru a le permite acestora să ia decizii în cunoștință de cauză cu privire la participarea lor în cadrul procedurilor. În acest sens, sunt extrem de importante informațiile care permit victimei să cunoască stadiul curent al oricăror proceduri. Acest lucru este valabil și pentru informațiile care permit victimei să decidă dacă să solicite revizuirea unei decizii de neîncepere a urmăririi penale. Cu excepția cazului în care sunt solicitate în alt mod, informațiile comunicate victimei trebuie să poată fi transmise verbal sau în scris, inclusiv prin mijloace electronice.

Dreptul la informare cu privire la data și locul unui proces trebuie să se aplice și în ceea ce privește informațiile cu privire la data și locul unei audieri din cadrul unei căi de atac împotriva unei hotărâri pronunțate în respectiva cauză.

Conform Directivei, informațiile specifice privind eliberarea sau evadarea autorului infracțiunii trebuie să fie comunicate, la cerere, victimelor, cel puțin în cazurile în care acestea ar putea fi în pericol sau în cazul unui risc identificat de prejudiciere a victimelor, cu excepția cazului în care există un risc identificat de prejudiciere, prin notificare, a autorului infracțiunii. În cazul în care există un risc identificat de prejudiciere, prin notificare, a autorului infracțiunii, autoritatea competentă trebuie să țină seama de toate celelalte riscuri în momentul stabilirii unei acțiuni adecvate. Trimiterea la „riscul identificat de prejudiciere a victimelor” trebuie să acopere factori

precum natura sau gravitatea infracțiunii și riscurile de răzbunare. Prin urmare, aceasta nu trebuie să se aplice situațiilor în care au fost săvârșite infracțiuni minore și, în consecință, există doar o posibilitate redusă de prejudiciere a victimei.

Victimele trebuie să primească informații cu privire la orice drept referitor la o cale de atac împotriva unei hotărâri de eliberare a autorului infracțiunii, dacă un astfel de drept există în cadrul dreptului intern.

Autoritățile competente trebuie să garanteze faptul că victimele primesc datele de contact actualizate pentru comunicările legate de cauza lor, cu excepția cazului în care victima și-a exprimat dorința de a nu primi astfel de informații.

2.2.3 Participarea victimelor în procedurile penale conform Directivei

Justiția nu poate fi îndeplinită efectiv decât dacă victimele pot să explice în mod adecvat circumstanțele infracțiunii și să furnizeze probe autorităților competente într-un mod inteligibil.

Este la fel de important să se garanteze faptul că victimele sunt tratate cu respect și că își pot exercita drepturile. Prin urmare, ***trebuie să fie puse la dispoziție în mod gratuit servicii de traducere***, în timpul audierii victimei și pentru a îi permite să participe activ la audierile în fața instanței, în conformitate cu rolul victimei în sistemul judiciar penal relevant. Pentru alte aspecte ale procedurilor penale, necesitatea interpretării și a traducerii poate varia în funcție de aspecte specifice, de rolul victimei în sistemul judiciar penal relevant și de implicarea acesteia în proceduri, precum și de orice drepturi specifice de care beneficiază. Ca atare, serviciile de interpretariat și traducere în aceste cazuri trebuie să fie disponibile doar în măsura în care acest lucru este necesar pentru ca victima să își poată exercita drepturile.

Victima trebuie să aibă dreptul de a contesta o hotărâre prin care se constată că nu sunt necesare servicii de interpretare sau de traducere, în conformitate cu procedurile din cadrul dreptului intern. Acest drept nu dă naștere obligației de a pune la dispoziție un mecanism separat sau o procedură privind plângerile prin care o astfel de hotărâre să

poată fi contestată și nu trebuie să prelungească în mod nerezonabil procedurile penale.

Persoanele care sunt în special vulnerabile sau care se află în situații care le expun unui risc deosebit de ridicat de a fi prejudiciate, precum persoanele supuse unor violențe repetate **trebuie să primească asistență de specialitate și protecție juridică**. Serviciile de asistență de specialitate trebuie să se bazeze pe o abordare integrată care trebuie să țină seama de nevoile specifice ale victimei, de gravitatea prejudiciului suferit ca urmare a infracțiunii, precum și de relația dintre victime, autorii infracțiunilor, copiii și mediul social mai larg al acestora.

Formele de sprijin pe care aceste servicii de specialitate trebuie să le ofere ar putea include acordarea de adăpost și cazare sigură, sprijin medical imediat, direcționarea spre serviciile de examinare medicală și medico-legală în vederea colectării de probe în cazurile de viol sau de agresiune sexuală, consilierea psihologică pe termen scurt și lung, asistență în caz de traume, consiliere juridică, apărare și servicii specifice pentru copiii în calitate de victime directe sau indirecte.

Acordarea sprijinului nu trebuie să depindă de existența unei plângeri privind săvârșirea unei infracțiuni și de cooperarea victimelor cu autoritățile.

Serviciile de justiție reparatorie, inclusiv, de exemplu, medierea dintre victimă și autorul infracțiunii, conferința familială și cercurile de verdict, se pot dovedi extrem de benefice pentru victimă, însă necesită bariere de protecție pentru a fi împiedicată victimizarea secundară și repetată, precum și intimidarea și răzbunarea. Aceste servicii trebuie, să aibă ca primă prioritate interesele și nevoile victimei, repararea prejudiciilor suferite de victimă și evitarea producerii altor prejudicii. Factori cum ar fi natura și gravitatea infracțiunii și a traumei suferite ca urmare a acesteia, agresiunile repetate la adresa integrității fizice, sexuale sau psihologice a victimei, dezechilibrele dintre raporturile de forțe, vârsta, maturitatea sau capacitatea intelectuală a victimei, care ar putea limita sau reduce capacitatea acesteia de a face o alegere în cunoștință de cauză sau care ar putea compromite un rezultat pozitiv pentru victimă, trebuie luați în considerare în momentul sesizării serviciului de justiție reparatorie și în desfășurarea procesului de justiție reparatorie.

Procesele de justiție reparatorie trebuie să fie, în principiu, confidentiale, cu excepția cazului în care părțile hotărăsc altfel, sau astfel cum prevede dreptul intern, având în vedere interesul public prevalent. Factori precum amenințările proferate sau alte forme de violență săvârșite în timpul procesului pot fi considerate ca necesitând divulgarea în interes public.

Participarea în cadrul procedurilor penale nu trebuie să aibă loc din contul victimelor. Statul trebuie să ramburseze victimelor cheltuielile necesare în legătură cu participarea lor în procedurile penale. Cheltuielile trebuie rambursate doar în măsura în care victima este obligată sau i se solicită de către autoritățile competente să fie prezentă și să participe activ în procedurile penale.

Bunurile recuperabile care sunt sechestrate pe durata procedurilor penale trebuie să fie restituite victimei infracțiunii cât mai curând posibil, cu excepția unor împrejurări excepționale, precum un litigiu privind proprietatea, posesia asupra bunurilor sau în cazul în care bunurile respective sunt ilegale. Restituirea bunurilor nu trebuie să aducă atingere reținerii legitime a acestora în scopul altor proceduri legale.

2.2.4 Protecția victimelor și recunoașterea victimelor cu nevoi specifice

Anumite victime sunt extrem de expuse în cursul procedurilor penale riscului de victimizare secundară și repetată sau de intimidare și răzbunare din partea autorului infracțiunii. Un astfel de risc poate fi identificat eficient numai prin evaluări individuale, realizate în cel mai scurt termen posibil. Respectivele evaluări trebuie realizate pentru toate victimele, pentru a stabili dacă acestea sunt expuse riscului și răzbunării și care sunt măsurile de protecție speciale necesare.

Trebuie să fie disponibile măsuri de protecție a siguranței și demnității victimelor și a membrilor familiei acestora împotriva victimizării secundare și repetate, precum și a intimidării și răzbunării, cum ar fi acțiunile în încetare sau ordinele de protecției sau de restricție cu caracter provizoriu.

Interacțiunea cu autoritățile competente trebuie să fie cât mai simplă, limitându-se în același timp numărul interacțiunilor inutile dintre acestea și victimă, de exemplu prin înregistrarea pe suport video a audierilor și prin permiterea utilizării acestora în fața instanței. Un număr cât mai mare de măsuri trebuie puse la dispoziția practicienilor pentru a se preveni suferința victimelor în cursul procedurilor judiciare, în special ca urmare a contactului vizual cu autorul infracțiunii, cu membrii familiei sale, cu asociații săi sau cu persoanele din public. În acest scop, statele trebuie să fie încurajate să introducă, în special în clădirile instanțelor judecătorești și în secțiile de poliție, măsuri fezabile și practice pentru a permite amenajarea unor facilități precum intrări și săli de așteptare separate pentru victime. În plus, statele membre trebuie, în măsura posibilului, să planifice procedurile penale astfel încât să se evite contactele dintre victime și membrii familiei acesteia, pe de o parte, și autorul infracțiunii, pe de altă parte, de pildă prin citarea victimei și a autorului infracțiunii la audieri în momente diferite.

Protecția vieții private a victimei poate fi un mijloc important de a se evita victimizarea secundară și repetată, precum și intimidarea și răzburarea, și poate fi obținută printr-o serie de măsuri, printre care nedivulgarea sau limitarea divulgării informațiilor cu privire la identitatea și adresa victimei. Această protecție este deosebit de importantă pentru victimele-copii, incluzând nedivulgarea numelui copilului. Cu toate acestea, ar putea exista cazuri în care, în mod excepțional, copilul poate beneficia din divulgarea sau chiar publicarea pe scară largă a informațiilor, de exemplu în cazul răpirii unui copil. Măsurile de protecție a vieții private și a imaginii victimelor și membrilor familiilor acestora trebuie întotdeauna să fie conforme cu dreptul la un proces echitabil și libertatea de exprimare, astfel cum este recunoscut la articolele 6 și 10 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Evaluările individuale trebuie să țină seama de caracteristicile personale ale victimei, precum vârsta acesteia, genul și identitatea sau exprimarea de gen, etnia, rasa, religia, orientarea sexuală, sănătatea, prezența unei dizabilități, statutul victimei din punctul de vedere al reședinței, dificultățile de comunicare, relația cu autorul infracțiunii sau dependența de acesta, experiențele anterioare în materie

infracțională. Acestea trebuie să țină, de asemenea, seama de tipul sau natura și de circumstanțele infracțiunii, precum dacă este vorba de infracțiuni inspirate de ură, infracțiuni inspirate de prejudecăți sau infracțiuni săvârșite pe motive de discriminare, violență sexuală, violență în cadrul relațiilor apropiate, infracțiuni în cazul cărora autorul se află într-o poziție de control, dacă victimele își au reședința într-o zonă cu o rată mare a criminalității sau dominată de bande organizate sau dacă țara de origine a victimei nu este statul membru în care a fost comisă infracțiunea.

Victimele care au fost identificate ca fiind vulnerabile la victimizarea secundară și repetată sau la intimidare și răzbunare trebuie să beneficieze de măsuri adecvate de protecție în cursul procedurilor penale. Natura exactă a acestor măsuri trebuie determinată prin evaluări individuale, luând în considerare dorința victimei. Amploarea unor astfel de măsuri trebuie stabilită fără a aduce atingere drepturilor apărării și în conformitate cu normele privind marja de apreciere a instanțelor. Îngrijorările și teama victimelor în legătură cu procedurile trebuie să fie un factor-cheie în stabilirea necesității aplicării unei anumite măsuri în ce le privește.

Necesitățile operaționale imediate și constrângerile pot face imposibilă garantarea faptului că, de exemplu, același funcționar de poliție audiază constant victima; boala, maternitatea sau concediile parentale sunt exemple de astfel de constrângeri. În plus, incintele destinate în mod special pentru audierile victimelor pot să nu fie disponibile, de exemplu, din cauza renovărilor. În eventualitatea unor asemenea constrângeri de ordin operațional sau practic, s-ar putea să nu fie posibilă aplicarea de la caz la caz a unei măsuri speciale preconizate ca urmare a unei evaluări individuale.

Atunci când, trebuie să fie numit un tutore sau un reprezentant pentru un copil, rolurile respective ar putea fi asumate de aceeași persoană sau de către o persoană juridică, o instituție sau o autoritate.

Victimele trebuie să fie asistate în găsirea și contactarea autorităților competente pentru a evita trimiterile repetate.

Pentru a încuraja și a facilita denunțarea infracțiunilor și pentru a permite victimelor să întrerupă ciclul victimizărilor repetate, este esențial ca acestea să aibă la dispoziție servicii de sprijinire fiabile

și ca autoritățile competente să fie pregătite să răspundă sesizărilor victimelor cu atenție, cu profesionalism și în condiții nediscriminatorii. Acest lucru ar putea spori încrederea victimelor în sistemele judiciare penale ale statelor membre și ar putea reduce numărul de infracțiuni nedenumțate. Practicienii care sunt susceptibili de a primi plângeri din partea victimelor cu privire la infracțiuni trebuie să fie formați în mod corespunzător pentru a facilita denunțarea infracțiunilor și trebuie adoptate măsuri pentru a permite denunțarea de către părți terțe, inclusiv de către organizații ale societății civile. Trebuie să fie posibilă folosirea unor mijloace tehnice de comunicare, precum e-mail, înregistrări video sau formulare electronice pentru formularea plângerilor.

3. DREPTURILE VICTIMEI (PĂRȚII VĂTĂMATE) ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

3.1 Aspect general

Anual un număr impunător de persoane devin victime ale criminalității. Adeseori, criminalitatea afectează nu numai victimele directe, dar și persoanele apropiate victimelor, care suferă la rândul lor de consecințe indirecte.

Persoanele, care au suferit în urma infracțiunilor, se așteaptă să fie tratate cu respect și într-un mod profesionist în cadrul procedurilor penale.

Codul de Procedură Penală plasează victima ca parte a acuzației în cadrul procesului penal.

Astfel, victima infracțiunii, în cadrul unui proces penal, poate deține calitate materială de "victimă" sau calitate procesuală de "parte vătămată".

Potrivit art. 58 CPP se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale. Victima are un interes în cadrul procesului penal și este interesată în rezultatele acestuia.

Conform art. 59 CPP, parte vătămată este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu

moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei.

În sensul Legii nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, termenul „victimă a infracțiunii” semnifică persoana fizică vătămată, mental sau fizic, care înregistrează o suferință emoțională sau o pierdere materială, cauzată direct prin infracțiune, precum și soțul, copiii și persoanele aflate la întreținerea persoanei.

Legea nr.137 a extins cercul de subiecți care pot beneficia de protecție, de asistență juridică gratuită precum și de compensarea prejudiciului cauzat prin infracțiune și face acest lucru, pentru a specifica faptul că, nu doar victima directă are dreptul la astfel de servicii, ci și victimele indirecte, în special atunci când este vorba despre infracțiuni care atentează la integritatea și libertatea fizică și psihică a persoanei. Astfel, nu doar victima va putea beneficia de asistență juridică garantată de stat (așa cum prevede Legea nr. 198 din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat), dar și, în cazul persoanei decedate în rezultatul săvârșirii infracțiunilor prevăzute la capitolele II – IV din Codul Penal al Republicii Moldova, soțul, copiii și persoanele aflate la întreținerea acestora, atunci când nu vor dispune de mijloace bănești pentru a plăti serviciile unui avocat, atât în cadrul procesului penal, cât și în afara acestuia.

Pe parcursul unui proces penal victima infracțiunii beneficiază atât de drepturile prevăzute în Codul de Procedură Penală cât și de drepturile prevăzute în Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, Legea nr. 105/16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, Legea nr. 198 din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.

În egală măsură se bucură de aceste drepturi și succesorii părții vătămate.

Succesorul părții vătămate sau al părții civile participă la procesul penal în locul părții vătămate sau părții civile, care poate fi citat și audiat în calitate de martor.

În sensul art. 81 din Codul de Procedură Penală, succesori al părții vătămate sau al părții civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorința să exercite drepturile și obligațiile

părții vătămate decedate sau care, în urma infracțiunii, a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința.

În acest sens, art. 6, pct. (1) din Codul de procedură penală dă definiția de „rudă apropiată”, enumerând copiii, părinții, frații și surorile, bunicii și nepoții ca fiind rude apropiate.

Observăm, că în noțiunea de rudă apropiată nu se regăsește soția/soțul victimei.

Prin Hotărârea nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile), Curtea Constituțională a declarat neconstituțional art. 81 din Codul de procedură penală, în partea ce ține de omisiunea includerii soțului în calitate de potențial succesor al părții vătămate sau al părții civile.

În vederea evitării unui vid legislativ, Curtea a stabilit o soluție provizorie, având în vedere raționamentele hotărârii pronunțate. În particular, până la modificarea de către Parlament a art. 81 din Codul de procedură penală, soțul, la cerere, va putea fi recunoscut în calitate de succesor în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile.

STUDIU DE CAZ

B.I., în timpul nopții, a pătruns în domiciliul surorii sale, în timp ce ultima dormea pe un pat în curtea gospodăriei, a stropit-o cu un produs petrolier, după care a incendiat-o. Cadavrul carbonizat al victimei a fost depistat de către rude.

În adresa organului de urmărire penală au parvenit două cereri de la soțul victimei și de la fiica acesteia cu solicitarea de a fi recunoscuți ca succesori ai victimei în cadrul procesului penal.

Întrebare: pe cine organul de urmărire penală va desemna în calitate de succesor al victimei?

Răspuns: Atât soțul cât și fiica, în sensul art. 81 CPP, pot avea calitatea de succesori ai victimei. Procurorul nu deține dreptul de a alege succesorul între cele două persoane care pretind. Legea a instituit o singură interdicție: succesor al părții vătămate sau al părții civile nu poate fi recunoscută ruda ei apropiată a căreia i se incumbă cauzarea de prejudiciu material, fizic sau moral. Procurorul poate avea o discuție juridică cu pretendenții la statutul de succesor pentru a clarifica cine în final va reprezenta victima. În cazul în care ambele persoane vor insista să fie recunoscute succesori, atunci, prin ordonanță, procurorul are obligația de a le atribui ambelor persoane acest statut, bucurându-se de drepturi și obligații egale în proces.

STUDIU DE CAZ

A.I., fiind în stare de ebrietate cu grad avansat, în urma unui conflict cu soția sa, Svetlana, i-a aplicat ultimei câteva lovituri cu ciocanul în cap. În urma vătămarilor obținute victima a decedat.

În cadrul urmăririi penale s-a constatat că victima a crescut la orfelinat și nu are copii sau alte rude.

Întrebare: Cine va fi recunoscut în calitate de succesorul victimei?

Răspuns: Potrivit art. 81 din Codul de procedură penală succesori ai victimei decedate pot fi soțul sau rudele apropiate, la cererea acestora. În lipsa cererii nimeni nu va fi recunoscut în calitate de succesor.

Statul, prin prisma art.2190 Cod civil, ar putea pretinde la calitatea de succesor al victimei în cazul când prin infracțiune s-a adus atingere patrimoniului victimei, care eventual poate fi moștenit de către stat.

3.2 Drepturile victimei (părții vătămate) - parte în procesul penal

Dreptul victimei de a depune cerere la organul de urmărire penală

Legea națională atribuie victimei unei infracțiuni rolul unui acuzator subsidiar, care poate solicita prin cerere atragerea la răspundere penală a persoanelor care prin infracțiune i-au adus daune morale, fizice sau materiale.

În acest sens victima are dreptul să depună la organul de urmărire penală o plângere.

Plângerea în sensul art. 263 CPP este o înștiințare făcută de o persoană fizică căreia i s-a cauzat un prejudiciu prin infracțiune.

Prejudiciu, potrivit art. 263 CPP, constituie atât daunele fizice, materiale cât și morale cauzate prin infracțiune.

Plângerea trebuie să cuprindă: numele, prenumele, calitatea și domiciliul petiționarului, descrierea faptei care formează obiectul plângerii, indicarea făptuitorului, dacă acesta este cunoscut, și a mijloacelor de probă.

La capitolul mijloacele de probă victima poate prezenta documente, obiecte, alte mijloace de probă pentru confirmarea cererii sale.

Plângerea poate fi depusă și fără prezentarea unor mijloace de probă dacă victima nu dispune de acestea.

Plângerea se poate depune personal.

Legea nu a stabilit condiții de formă pentru depunerea unei plângeri penale. Victima poate depune plângere scrisă olograf sau dactilografiată, dar obligator semnată olograf de către victimă.

În prezent tehnologiile informaționale au avansat și multe victime dispun de semnături digitale. Semnătura electronică avansată calificată este egală cu semnătura olografă. Deși, pentru moment, CPP nu a prevăzut depunerea plângerii în format electronic cu semnătură electronică avansată calificată, parvenirea în adresa organului de urmărire penală a unei asemenea plângeri nu va constitui temei de refuz în primirea plângerii. Organul de urmărire penală, primind

informația despre comiterea unei infracțiuni, o va înregistra și va dispune investigațiile necesare în verificarea acestei cereri. Totuși, persoana care a depus plângerea în format electronic, va fi invitată la organul de urmărire penală pentru a i se explică răspunderea pe care o poartă în cazul în care plângerea este intenționat calomnioasă.

Plângerea poate fi făcută și verbal.

În această situație plângerea victimei, făcută oral, se consemnează într-un proces-verbal, întocmit de către persoana oficială a organului de urmărire penală. Procesul-verbal de consemnare a plângerii se va semna de persoana care depune plângerea și de către persoana oficială a organului de urmărire penală.

Plângerea poate fi făcută și de către unul dintre soți pentru celălalt soț sau de către copilul major pentru părinți.

Victima poate să declare că nu însușește o asemenea plângere.

Plângerea se poate face prin reprezentant împuternicit în condițiile legii.

Art. 77 din Codul de procedură penală a stabilit că reprezentanții legali ai victimei, părții vătămate, părții civile sunt părinții, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele participanților la proces minori sau iresponsabili.¹⁶

În cazul în care victima, partea vătămată este minor sau este persoană în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă, tutelă) și nu are reprezentant legal ori în cazul unui conflict de interese între reprezentantul legal din rândul persoanelor prevăzute în lege și minor sau persoana în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară, organul de urmărire penală ori instanța de judecată desemnează din oficiu, prin ordonanță

¹⁶ În prezent Codul de procedură penală utilizează noțiunea de persoană iresponsabilă. Legea nr. 66 din 13.04.2017 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative a reformat capacitatea de exercițiu a persoanei fizice adulte care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința, în conformitate cu prevederile Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 30 martie 2007. În temeiul Legii nr.66 din 13.04.2017 propunem utilizarea termenului "persoana în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară", aceste măsuri fiind: ocrotirea provizorie, curatela, tutela.

sau încheiere motivată, în calitate de reprezentant legal autoritatea tutelară teritorială din raza sediului organului de urmărire penală sau al instanței de judecată.

În cazul victimei decedate în urma comiterii infracțiunii, plângerea poate fi depusă de succesorul acesteia în condițiile stabilite la art. 81 CPP. Succesor va fi soțul (soția) sau una din rudele apropiate.

Persoanei, care face plângere, i se explică răspunderea pe care o poartă în cazul în care plângerea este intenționat calomnioasă, fapt care se consemnează în procesul-verbal sau, după caz, în conținutul plângerii și se confirmă prin semnătura persoanei care a făcut plângerea.

Dreptul victimei ca cererea sa să fie înregistrată imediat obligă organul de urmărire penală să primească plângerile referitoare la infracțiunile săvârșite, pregătite sau în curs de pregătire chiar și în cazul în care cauza nu este de competența lui.

Refuzul organului de urmărire penală de a primi plângerea privind pregătirea ori săvârșirea unei infracțiuni poate fi contestat de către victimă conform art. 298 și, respectiv, art. 299¹ CPP la procuror sau, după caz, la procurorul ierarhic superior, în termen de 15 zile de la data la care i s-a adus la cunoștință ordonanța respectivă.

Ordonanța procurorului sau a procurorului ierarhic superior poate fi contestată la judecătorul de instrucție în termen de 10 zile de la data la care victimei i s-a adus la cunoștință ordonanța respectivă sau de la data expirării termenului prevăzut de lege la care urma să primească răspuns la plângere.

Potrivit art. 313 CPP plângerea împotriva refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea privind pregătirea sau săvârșirea infracțiunii poate fi înaintată judecătorului de instrucție la locul aflării organului care a admis încălcarea.

Plângerea respectivă se va examina de către judecătorul de instrucție în termen de 10 zile, cu participarea procurorului și cu citarea persoanei care a depus plângerea, precum și a persoanelor ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin admiterea plângerii.

Neprezentarea persoanei care a depus plângerea nu împiedică examinarea acesteia.

În cadrul examinării plângerii, persoana care a depus plângerea și s-a prezentat la ședință, poate face explicații asupra obiectului plângerii.

Judecătorul de instrucție, examinând plângerea victimei, va adopta o încheiere prin care va admite sau respinge plângerea.

Încheierea judecătorului de instrucție privind refuzul în pornirea urmăririi penale poate fi atacată de către victimă cu recurs la curtea de apel în termen de 15 zile de la data pronunțării.

Dreptul victimei să primească de la organul de urmărire penală certificat despre faptul că ea s-a adresat cu cerere privind comiterea unei infracțiuni

Victimei, care a depus plângerea, i se eliberează imediat un certificat despre acest fapt, indicând-se persoana care a primit plângerea și timpul când acestea au fost înregistrate.

În cazul în care plângerea a fost depusă verbal, victimei i se eliberează copia procesului-verbal de consemnare a plângerii.

Deținerea unui asemenea certificat oferă victimei posibilitatea de a se informa în continuare despre mersul procesului penal, acțiunile întreprinse de către organul de urmărire penală precum și despre soluțiile adoptate pe caz.

Dreptul victimei la consilierea informațională

Colaboratorul organului de constatare, la care se adresează victima pentru a face plângerea privind infracțiunea săvârșită, ofițerul de urmărire penală și procurorul care instrumentează cazul au obligația de a aduce la cunoștința victimei infracțiunii, în scris sau într-o altă formă accesibilă dacă o cer condițiile speciale ale victimei, informația privind:

- serviciile de suport de care poate beneficia victima, subiecții care acordă aceste servicii și condițiile generale de acordare a acestora;
- organul de urmărire penală la care poate depune plângerea privind infracțiunea săvârșită împotriva sa;
- drepturile procesuale de care beneficiază în calitate de parte la procesul penal, conform CPP și Codului de executare;

- măsurile de protecție disponibile, conform prevederilor CPP și ale Legii nr.105-XVI din 16 mai 2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, precum și informația cu privire la condițiile și procedura de aplicare a acestor măsuri;
- alte informații solicitate de victima infracțiunii, dacă aceasta este deținută.

Aducerea la cunoștință victimei infracțiunii a informației respective se consemnează într-un proces-verbal, care se anexează la materialele cauzei penale.

Este important ca victima să primească informații complete și exacte pentru a-i permite să ia decizii în cunoștință de cauză. În momentul în care victimei îi sunt oferite informații, trebuie să se țină cont de posibilele efecte ale traumelor psihologice, precum și de abilitățile cognitive ale persoanei. Organele de drept ar trebui să depună toată diligența și să informeze victima cu privire la stadiul și disponerea procedurilor la etapa urmăririi penale și examinării judiciare.

Pentru asigurarea realizării eficiente a standardelor naționale și internaționale, ce vizează segmentul asistenței și protecției victimelor infracțiunilor și realizarea unui cadru complet de asistență a acestora, Procuratura Generală a elaborat o instrucțiune cu caracter general¹⁷ prin care procurorii care exercită/conduc urmărirea penală au fost obligați să asigure întreprinderea măsurilor corespunzătoare de către ofițerii de urmărire penală pentru a informa victima cu privire la drepturile sale în maniera și în limbajul în care ea le poate înțelege, despre centrele, care prestează serviciile vizate la nivel local și regional.

Dreptul victimei de a fi recunoscută ca parte vătămată în cauza penală

Unul din drepturile principale ale victimei infracțiunii este de a se constitui în calitate de parte vătămată în procesul penal. Partea vătămată este o figură procesuală cu drepturi procesuale mai largi decât drepturile victimei.

¹⁷ Instrucțiunea privind îmbunătățirea practicii în domeniul facilitării acordării serviciilor de suport victimelor infracțiunilor traficului de ființe umane și victimelor-copii a exploatării sexuale din 21.07.2021.

Art. 59 din CPP a instituit trei condiții obligatorii ca o victimă a infracțiunii să fie recunoscută în calitate de parte vătămată într-un proces penal:

- cauzarea prin infracțiune persoanei fizice a unui prejudiciu moral, fizic sau material;
- acordul victimei de a fi recunoscută în calitate de parte vătămată în procesul penal;
- emiterea în acest sens de către organul de urmărire penală a unui document procesual și anume ordonanța de recunoaște în calitate de parte vătămată.

Ordonanța organului de urmărire penală de refuz de a recunoaște persoana în calitate de parte vătămată poate fi contestată de către victimă.

Interesul victimei de a fi recunoscută ca parte vătămată în procesul penal cât mai repede posibil îi asigură un spectru mai larg de drepturi procesuale, inclusiv participarea la acțiuni procesuale, prezentarea probelor, formularea cererilor și demersurilor precum și contestarea actelor de procedură. Mai mult, partea vătămată va putea înainta și o acțiune civilă în procesul penal pentru recuperarea prejudiciului material și moral comis prin infracțiune.

Dacă în cadrul urmăririi penale, din careva motive, s-a omis ca victima să fie recunoscută ca parte vătămată, atunci această omisiune o poate corecta instanța de judecată în cadrul judecării cauzei în fond. Instanța de judecată, la solicitarea victimei, va emite o încheiere de atribuire a calității de parte vătămată cu asigurarea exercitării drepturilor stipulate la art. 60 CPP.

Instanța de judecată va respinge demersul procurorului, avocatului, inculpatului de a recunoaște victima în calitate de parte vătămată, ori asemenea cerere poate veni numai din partea victimei și nu a altor participanți la proces.

STUDIU DE CAZ

Victoria B., prin intermediul rețelelor de socializare, prin abuz de vulnerabilitate, a recrutat-o pe Elena, în vederea practicării prostituției într-un club de noapte în Turcia. Victoria B. a organizat transportarea victimei în țara de destinație, unde ulterior urma să fie întâlnită de către persoane neidentificate. Victima a fost stopată la aeroport de către colaboratorii de poliție. Victima a refuzat să depună o cerere de atragere la răspundere penală a Victoriei B., a indicat că nu se consideră victimă, pentru că ea și-a dat acordul să practice prostituție în Turcia, deoarece în Moldova nu are posibilitatea să își găsească un loc muncă și nici nu are alte surse materiale pentru a supraviețui.

Întrebare: Vor continua organele de urmărire penală investigația în lipsa acordului victimei sau vor refuza pornirea urmăririi penale?

Răspuns: În cazul traficului de ființe umane cauzele penale se pornesc din oficiu. Organul de urmărire penală are obligația de a cerceta toate circumstanțele cazului și de a constata dacă s-a comis o infracțiune de TFU. Presupusa victimă pe parcursul investigațiilor va avea calitatea de martor atât timp cât nu va da acordul să fie recunoscută drept parte vătămată. Declarațiile victimei nu sunt cruciale în constatarea infracțiunii de TFU. OUP va întreprinde multe alte acțiuni de urmărire penală îndreptate spre stabilirea faptelor prejudiciabile. În pofida refuzului victimei de a colabora cu organul de urmărire penală, ei i se va acorda consiliere informațională, psihologică, juridică. În caz de necesitate și cu acordul victimei, aceasta va fi plasată într-un centru de asistență a victimelor TFU.

Dreptul victimei (părții vătămate) la un proces judiciar echitabil

Potrivit art. 58, alin. (1) CPP, victima are un interes în cadrul procesului penal și este interesată de rezultatele acestuia.

În cazul în care victima este recunoscută în calitate de parte vătămată, dreptul ei la un proces echitabil se realizează prin mijloacele procesuale indicate în art. 60 CPP și anume:

- să cunoască esența învinuirii;
- să prezinte documente și alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința de judecată;
- să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
- să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală sau instanței de judecată și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii respective;
- să ia cunoștință de toate procesele-verbale ale acțiunilor procesuale la care a participat, să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;
- să ia cunoștință de materialele cauzei penale din momentul încheierii urmăririi penale și să noteze orice informații din dosar;
- să participe la ședința de judecată, inclusiv la examinarea materialelor cauzei;
- să pledeze în dezbateri judiciare privitor la prejudiciul cauzat;
- să depună plângeri împotriva acțiunilor și hotărârilor organului de urmărire penală, precum și să atace hotărârea instanței privitor la prejudiciul cauzat;
- să facă obiecții asupra plângerilor altor participanți la proces, care i-au fost aduse la cunoștință de către organul de urmărire penală sau despre care a aflat în alte împrejurări;
- să participe la judecarea cauzei pe cale ordinară de atac;
- să exercite căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești;
- să-i fie compensate cheltuielile suportate în cauza penală și să i se repare prejudiciul cauzat în urma acțiunilor nelegitime ale organului de urmărire penală;
- să sesizeze procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată despre încălcarea termenului rezonabil.

Dreptul victimei de a fi informată despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale

Victima beneficiază de dreptul de a fi informată, *la cerere*, de către organul de urmărire penală, procuror sau, după caz, de către instanța de judecată despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale.

Se consideră că hotărârea de neîncepere a urmăririi penale, de scoaterea persoanei de sub învinuire, de încetare sau de clasare a procesului penal pot aduce atingere drepturilor victimei.

Organul de urmărire penală, procurorul sau instanța de judecată au obligația să informeze victima despre adoptarea acestor hotărâri, inclusiv și despre eliberarea de sub arest sau din detenție a făptuitorului.

Victima deține dreptul să primească gratuit, la solicitare, copii de pe hotărârile privind soluționarea plângerii sale, inclusiv de pe hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, precum și de pe hotărârea de încetare sau clasare a procesului penal în cauza respectivă, de neîncepere a urmăririi penale, copia de pe sentință, decizie sau de pe o altă hotărâre judecătorească definitivă.

Toate aceste hotărâri pot fi atacate de către victimă. Hotărârile adoptate de către organul de urmărire penală sau de către procuror pot fi contestate la judecătorul de instrucție în ordinea prevăzută de art. 313 CPP, iar hotărârile adoptate de către instanța de judecată pot fi contestate la curtea de apel.

Dreptul victimei (părții vătămate) la asistența juridică garantată de stat

Pe tot parcursul procesului penal, victima infracțiunii are dreptul de a fi asistată de avocatul ales.

Victima unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave contra persoanei, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, victima traficului de ființe umane și victima traficului de copii, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de dreptul să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat în cazul în care nu dispune de mijloace bănești pentru a plăti avocatul.

Acest serviciu se acordă în baza Legii nr.198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistență juridică garantată de stat de către oficiile teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, care funcționează în orașele (municipiile) de reședință ale curților de apel.

Despre dreptul la asistență juridică și instituția unde se poate adresa pentru exercitarea acestui drept, precum și despre condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite, victima infracțiunii va fi informată odată cu recepționarea cererii despre pornirea urmăririi penale împotriva făptuitorului.

Potrivit Legii menționate, victimelor infracțiunii li se acordă următoarele tipuri de asistență juridică garantată de stat:

- a. asistență juridică primară;
- b. asistență juridică calificată.

În special, victimelor li se oferă asistență juridică garantată de stat prin furnizare de informații, prin consultații și explicații în probleme juridice, întocmire de acte juridice, apărare și reprezentare a intereselor.

Indiferent de nivelul veniturilor se acordă asistență juridică calificată:

- copiii victime ale infracțiunilor;
- victimelor violenței în familie;
- victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- victimelor infracțiunilor de tortură, ale tratamentului inuman și degradant;
- victimelor traficului de ființe umane.

La solicitarea copilului sau a autorității tutelare, copilul beneficiază de dreptul la asistență juridică calificată fără acordul părinților sau al tutorelui/curatorului.

Trebuie de menționat că asistență juridică calificată poate fi solicitată la orice etapă a procesului penal.

Totuși, pentru protecția intereselor victimei, acordarea asistenței juridice garantate de stat este primordială la stadiile incipiente ale procesului penal.

Un avocat calificat va contribui în mare măsură la restabilirea

drepturilor victimei, încălcate prin actele infracționale și la reabilitarea acesteia.

Mai mult, un avocat, în condițiile art. 79 CPP, poate reprezenta interesele victimei, părții vătămate, în cursul desfășurării procesului în cauza penală, exercitând drepturile acestora, cu excepția drepturilor indisolubile de persoana acestora.

Dreptul victimei de a fi însoțită de o persoană de încredere, alături de avocatul său, la toate cercetările, inclusiv la ședințele închise

Potrivit art. 58, alin (4) CPP, victima unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave contra persoanei, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, victima traficului de ființe umane și victima traficului de copii, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de asemenea de dreptul să fie însoțită de o persoană de încredere, alături de avocatul său, la toate cercetările, inclusiv la ședințele închise.

Legislatorul a acordat victimei unor categorii de infracțiuni dreptul de a fi însoțită de o persoană de încredere, alături de avocatul său, la toate cercetările, inclusiv la ședințele închise. Această persoană de încredere nu va fi neapărat un jurist. Această persoană poate fi orice persoană, în care victima are o deosebită încredere. De regulă, asemenea persoane de încredere pot fi:

- membri ai familiei, rude sau prieteni;
- specialiști;
- consultanți;
- reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale.

Aceste persoane de încredere nu dețin calitate procesuală în cadrul desfășurării procesului în cauza penală și nu-și pot însuși drepturile victimei. Aceste persoane au obligația să respecte ordinea în ședința de judecată și pot fi sancționate pentru încălcarea acesteia.

Dreptul victimei (părții vătămate) la protecție

Victima, de îndată ce a fost identificată, beneficiază în condițiile legii de dreptul la protecție, precum și de dreptul de a depune o cerere privind aplicarea măsurilor de protecție.

Dreptul victimei (părții vătămate) la protecție se realizează prin informarea despre toate măsurile de protecție disponibile, conform prevederilor CPP și ale Legii nr.105/16.05.2008 privind protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal.

Codul de procedură penală prevede norme cu caracter general, care sunt aplicabile în situațiile în care securitatea martorului poate fi pusă în pericol. Art. 215 CPP stabilește condițiile de aplicare a măsurilor de protecție. Organul de urmărire penală și instanța dispun de dreptul lor discreționar atât la aplicarea din oficiu a măsurilor de protecție, cât și la examinarea cererii referitoare la măsurile de protecție parvenite de la persoana care o solicită (art.215 alin.(2) CPP).

Legea nr.105/16.05.2008, în scopul asigurării securității victimelor (părților vătămate) la procesul penal, a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, a instituit un ansamblu de măsuri de protecție, care pot fi aplicate cu acordul victimei (părții vătămate).

Măsurile speciale de protecție de care poate beneficia victima (partea vătămată) în cursul procesului penal pot fi:

Măsuri urgente:

- asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor;
- interceptarea comunicărilor ei/lui în condițiile CPP;
- supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile CPP;
- plasarea temporară într-un loc sigur;
- protejarea deplasării sau limitarea deplasării;
- eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală.

Măsuri de protecție:

- protecția datelor de identitate;
- audierea cu aplicarea unor modalități speciale;

- schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii;
- schimbarea identității, schimbarea înfățișării;
- instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință;
- schimbarea numărului de telefon;
- asigurarea protecției bunurilor.

Măsuri de asistență:

- integrarea în alt mediu social;
- recalificarea profesională;
- asigurarea unui venit decent până la găsirea unui loc de muncă;
- asistență la obținerea unei noi profesii;
- asistență medicală;
- asistență juridică;
- asistență psihologică și socială.

Măsurile de protecție pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

Măsurile urgente se aplică de către organul de urmărire penală, de procurorul care exercită urmărirea penală ori de procurorul ierarhic superior, pe când măsurile de protecție aplicate în cadrul programului de protecție se aplică exclusiv de către organul abilitat cu protecția martorilor.

Includerea victimei (părții vătămate) în programul de protecție se face dacă sunt respectate cumulativ următoarele condiții:

- a. există cererea ei scrisă;
- b. persoana are calitatea de victimă (parte vătămată);
- c. persoana se află în stare de pericol;
- d. există o hotărâre motivată a procurorului sau a instanței de judecată privind aplicarea măsurilor de protecție, emisă în temeiul art. 215 din Codul de procedură penală.

Dreptul la protecția vieții private

Victimele infracțiunilor au dreptul la protecția vieții private. Protecția împotriva încălcării dreptului la viață privată este importantă la orice etapă a procedurilor.

În cazul în care victima, de exemplu, preferă să nu informeze persoanele apropiate (familie, partener, prieteni, vecini, comunitate) cu privire la situația neplăcută în care se află, această dorință trebuie să fie respectată în orice moment.

În cazul victimelor traficului de ființe umane, art. 21 din Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane interzice expres răspândirea informațiilor despre viața privată, identitatea victimei, despre condițiile în care a fost traficată, divulgarea informațiilor despre măsurile de siguranță aplicate în cazul victimei, măsurile de asigurare a securității aplicate față de participanții la procesul penal.

Victimele infracțiunilor cu caracter sexual, victimele minore au dreptul de a solicita instanței ca identitatea sau viața privată să le fie protejate în timpul procedurilor penale prin neadmiterea accesului presei și al publicului în sala de judecată, precum și depersonalizarea datelor cu privire la victimă din textul sentințelor.

STUDIU DE CAZ

Ecaterina a fost exploatată în Turcia în prostituție. Revenind în țară, a denunțat traficanții, fiind recunoscută în calitate de victimă și parte vătămată în procesul penal pornit împotriva acestora. Între timp, Ecaterina a întâlnit un tânăr cu care s-a căsătorit și s-a mutat cu traiul la părinții acestuia într-o localitate rurală. Ecaterina a preferat să nu povestească soțului și rudelor acestora despre experiența trăită în Turcia. La adresa unde locuia Ecaterina, a parvenit o citație de la instanța de judecată, unde era chemată la ședință în calitate de victimă. Soacra Ecaterinei, primind citația de la poștaș, intrigată de calitatea procesuală a Ecaterinei, a venit la instanță să afle detalii despre caz. Grefierul, contrar prevederilor legale, în lipsa unei instruirii, a explicat soacrei Ecaterinei că aceasta este victimă a traficului de ființe umane, fiind exploatată sexual. Urmare a divulgării acestei informații în familie s-a iscat un scandal, Ecaterina fiind nevoită să divorțeze și să plece din acel sat.

Observăm că viața privată a Ecaterinei a avut de suferit ca urmare a comportamentului poștașului, care a omis să înmâneze citația personal Ecaterinei, dar și a comportamentului colaboratorului instanței, care a dezvăluit detalii din dosar în lipsa acordului victimei.

Curtea Europeană pentru Drepturile Omului în cauza *J. v. Italia* (Hotărârea din 27.5.2021 [Secția I]) a constatat drept ingerință în viața privată a victimei unei agresiuni sexuale comentariile din motivarea hotărârii, care induceau vina, care erau moralizatoare și care conțineau stereotipuri pe criterii de sex.

Dreptul de a obține despăgubiri din partea autorului infracțiunii sau a altor persoane responsabile

Victima (partea vătămată) deține dreptul de a obține de la autorul infracțiunii sau de la alte persoane responsabile potrivit legii, atât despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune, cât și plata cheltuielilor de judecată.

Victima (partea vătămată), căreia i-au fost cauzate prejudicii materiale sau morale nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia, se poate constitui ca parte civilă în procesul penal și a înainta o acțiune civilă.

Dreptul victimei să retragă cererea în cazurile prevăzute de lege, să se împace cu învinuitul, inculpatul, să apeleze la un mediator în condițiile legii

Retragerea cererii

Acțiunea penală are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni și, la marea majoritate a infracțiunilor, punerea sa în mișcare se face de către organele de urmărire penală din oficiu.

Există însă o serie de infracțiuni pentru care legea prevede expres că punerea în mișcare a acțiunii penale se face numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

Astfel, art. 276 CPP indică expres că urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul infracțiunilor prevăzute în articolele: 152, alin.(1), 153, 155, 157, 161, 173, 177, 179, alin.(1) și (2), 193, 194, 197, alin.(1), 198, alin. (1), 200, 202, 203, 204, alin.(1), 246¹, 274 din Codul penal, precum și al furtului avutului proprietarului săvârșit de minor, de soț, rude, în paguba tutorelui, ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta. În conformitate cu art. 58 CPP, victima în cazurile prevăzute la art. 276, alin.(1) poate retrage cererea.

Retragerea cererii în cazurile în care urmărirea penală s-a pornit la cererea prealabilă a victimei constituie în sensul art. 275, pct. (6) din CPP o circumstanță care exclude urmărirea penală. În această situație urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată și va fi încetată.

Împăcarea părții vătămate cu inculpatul

În conformitate cu art.109 CP împăcarea este actul de înlăturare a răspunderii penale pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, iar în cazul minorilor, și pentru o infracțiune gravă, infracțiuni prevăzute la capitolele II–VI, la art.264 alin.(1) din Partea specială, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală, dacă persoana nu are antecedente penale pentru infracțiuni similare comise cu intenție sau dacă în privința sa nu a mai fost dispusă încetarea procesului penal, ca rezultat al împăcării, pentru infracțiuni similare comise cu intenție în ultimii cinci ani.

Împăcarea este personală și produce efecte juridice din momentul pornirii urmăririi penale și până la retragerea completului de judecată pentru deliberare.

Pentru persoanele, lipsite de capacitate de exercițiu, împăcarea se face de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitate de exercițiu restrânsă se pot împăca cu încuviințarea persoanelor prevăzute de lege.

Împăcarea nu se aplică în cazul persoanelor care au săvârșit asupra minorilor infracțiuni prevăzute la art.171–175¹, 201, 206, 208, 208¹ și 208² CP.

Astfel, împăcarea poate avea loc și în cauzele pornite la cererea prealabilă a victimei, enumerate în art.276 CPP.

La împăcarea părții vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul în cazurile menționate la alin.(1), urmărirea penală încetează. Împăcarea este personală și produce efect doar dacă intervine până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești¹⁸.

STUDIU DE CAZ

Vasile G., fiind în stare de ebrietate alcoolică, în urma relațiilor de conflict apărute cu soția sa, Larisa, cu care locuiește împreună, a numit-o cu cuvinte injurioase, apoi i-a aplicat ultimei multiple lovituri cu pumnii și picioarele peste diferite părți ale corpului, cauzându-i astfel vătămări corporale, care condiționează o dereglare de sănătate de lungă durată.

Acțiunile lui Vasile G. au fost încadrate în baza art.201/1, alin. (2) lit. c) Cod penal.

În cadrul judecării cauzei în ședința de judecată, victima Larisa G. a depus o cerere prin care a solicitat încetarea procesului în legătură cu împăcarea ei cu inculpatul, motivând că inculpatul a conștientizat fapta, se căiește, și promite că nu va mai comite fapte asemănătoare. Ei doresc să-și păstreze familia și să locuiască în continuare împreună.

Întrebare: poate instanța de judecată să înceteze procesul penal în privința lui Vasile G. ca urmare a împăcării părților?

Răspuns: Împăcarea părților este prevăzută de două norme: art.109 CP și art.276 CPP. Infrațiunea de violență în familie nu se încadrează nici în prevederile art.109 CP și nici în prevederile art.276 CPP, prin urmare împăcarea părților nu poate duce la încetarea procesului penal cu eliberarea agresorului de răspundere penală.

Totuși, această circumstanță poate fi luată în calcul de instanța de judecată la stabilirea pedepsei.

¹⁸ Sugestii practice privind aplicarea instituției împăcării judecătorești și procurorii vor găsi în Recomandarea nr. 56 a Curții Supreme de Justiție "Cu privire la aplicarea art. 109 CP și 276 CPP în cazurile împăcării părților".

Soluționarea cauzei în procedura medierii

Victima are dreptul să apeleze la un mediator în condițiile legii. Art. 344¹ din CPP a stabilit cazurile în care poate fi aplicată procedura medierii.

Astfel, în cazul învinuirii persoanei în săvârșirea unei infracțiuni ușoare ori mai puțin grave, iar în cazul minorilor – și a unei infracțiuni grave prevăzute la cap. II–VI din CP, precum și în cazurile prevăzute la art. 276, alin.(1) din CPP, în cazul intentării acțiunii civile, instanța de judecată, până la punerea pe rol a cauzei, în termen de cel mult 3 zile de la data repartizării cauzei, la solicitarea părților, adoptă o încheiere prin care dispune efectuarea procedurii de mediere ori de împăcare a părților.

Procesul de mediere se desfășoară conform prevederilor Legii nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere și se poate finaliza cu încheierea unei tranzacții. Procesul de mediere nu substituie procesul penal. Procedura de mediere trebuie înainte de toate să ajute victima unei infracțiuni să îvingă nedreptatea suferită. Altfel decât într-o procedură penală normală, un făptaș, trebuie să se confrunte complet, concret și direct cu daunele și vătămările care au fost provocate victimei de către fapta sa. Acest lucru se poate referi la dauna materială, pe care o victimă a suferit-o prin faptă, sau la vătămări morale, boli personale și frica provocată prin faptă. O conciliere făptaș-victimă nu se face niciodată contrar voinței victimei și numai atunci când făptașul dorește serios să preia răspunderea pentru fapta sa. În cazuri adecvate, o conciliere făptaș-victimă poate ajuta la îvingerea autodeterminată a situației conflictuale a victimei și la refacerea armoniei juridice. Din acest motiv, această procedură este des propusă de către instanța de judecată sau de către organul de urmărire penală. Ea nu aparține însă procedurii penale propriu-zise și este efectuată în afara procedurii penale. Pentru aceasta există birouri de mediere și organizații de mediere, în care lucrează mediatori școlarizați, atestați, înscriși în Registrul de stat al mediatorilor, ținut de Ministerul Justiției. Informația din Registrul de stat al mediatorilor se publică pe pagina web oficială a Ministerului Justiției și cea a Consiliului de Mediere.

Retragerea plângerii de către victimă precum și împăcarea părții vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul, soluționarea cauzei în

procedura medierii în cazurile menționate le degreveză pe victime (părți vătămate) de dreptul de a pretinde despăgubiri de la stat prin prisma Legii nr.137 din 29.07.2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor.

Protecția și asistență străinilor victime ale infracțiunilor

Republica Moldova acordă protecție și asistență străinilor-victime ale traficului de ființe umane și victime ale violenței în familie în procesul de repatriere benevolă a acestora în țara de origine, în regim de urgență, și asigură transportarea în deplină securitate a acestora până la frontiera de stat a Republicii Moldova, dacă tratatele internaționale nu prevăd altfel. Victima traficului de ființe umane și victima violenței în familie nu poate fi repatriată sau expulzată în țara de origine sau într-un stat terț dacă, în urma aprecierii riscului și securității, s-au constatat motive de a presupune că securitatea victimei sau a familiei sale este în pericol. În aceste condiții străinilor victime ale infracțiunilor enumerate li se va acorda permis de ședere provizorie.

În conformitate cu alin.(2), art.31 al Legii privind regimul străinilor în Republica Moldova nr. 200 din 16.07.2010, dreptul de ședere provizorie poate fi acordat:

1. pentru protecția victimelor traficului de ființe umane;
2. pentru protecția victimei violenței în familie.

Dreptul de ședere provizorie pentru victimele traficului de ființe umane poate fi acordat și/sau prelungit străinului care este sau care a fost victimă a traficului de ființe umane, inclusiv în cazul în care acesta a intrat în mod ilegal pe teritoriul țării, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- a. străinul manifestă o voință clară de a coopera cu autoritățile competente la identificarea și tragerea la răspundere penală a participanților la săvârșirea infracțiunii a cărei victimă este;
- b. străinul a rupt orice relații cu persoanele suspectate de comiterea infracțiunii a cărei victimă este;
- c. șederea pe teritoriul țării a străinului este necesară pentru buna desfășurare a procesului penal;

- d.** străinul nu prezintă pericol pentru securitatea națională și/sau pentru ordinea publică.

Pentru victimele violenței în familie dreptul de ședere provizorie poate fi prelungit dacă:

- a.** străinul nu prezintă pericol pentru securitatea națională și/sau pentru ordinea publică;
- b.** străinul confirmă statutul de victimă a violenței în familie;
- c.** șederea pe teritoriul țării a străinului este necesară pentru buna desfășurare a procesului în instanța de judecată sau în fața altei autorități abilitate;
- d.** există temeri justificate că viață sau integritatea corporală a străinului este pusă în pericol ori că el va fi supus la torturi, tratamente inumane sau degradante în caz de reîntoarcere în țara de origine.

Dreptul de ședere provizorie pentru victimele traficului de ființe umane și victimele violenței în familie poate fi acordat, la solicitarea victimei, pentru o perioadă de 6 luni, cu posibilitatea prelungirii pe noi perioade de până la 6 luni.

Dreptul de ședere provizorie pentru victimele traficului de ființe umane și victimele violenței în familie, precum și permisul de ședere aferent se eliberează în mod gratuit.

Dreptul de ședere provizorie pentru victimele traficului de ființe umane poate fi revocat în una dintre următoarele situații:

- a.** victima a reluat din proprie inițiativă și întreține în mod activ legătura cu persoanele suspectate de comiterea infracțiunii;
- b.** autoritățile competente consideră cooperarea victimei ca fiind frauduloasă ori consideră plângerea acesteia ca fiind frauduloasă sau nefondată;
- c.** șederea străinului pe teritoriul țării prezintă pericol pentru securitatea națională și/sau pentru ordinea publică;
- d.** victima a încetat să coopereze în cadrul procesului penal;
- e.** intervenit una dintre situațiile specificate la art.275 CPP.

Dreptul de ședere provizorie pentru victimele violenței în familie poate fi revocat în următoarele situații:

- victima a încetat să coopereze în cadrul procesului penal;
- a intervenit una dintre situațiile specificate la art.275 din Codul de procedură penală.

Obligațiile victimei (părții vătămate) în cadrul procesului penal

Pe lângă multiplele drepturi, victima (partea vătămată) în procesul penal are și un șir de obligații, stabilite în art.58, 60 din CPP și includ:

- să se prezinte la citarea organului de urmărire penală sau a instanței judecătorești și să dea explicații la solicitarea acestor organe, cu excepția victimei traficului de ființe umane;
- să prezinte, la solicitarea organului de urmărire penală, obiecte, documente și alte mijloace de probă de care dispune, precum și mostre pentru cercetare comparativă;
- să accepte a fi supusă examenului medical, la cererea organului de urmărire penală, în cazul în care ea se plânde că i-a fost cauzat prejudiciu fizic;
- să se supună dispozițiilor legitime ale reprezentantului organului care îi soluționează cererea sau ale președintelui ședinței de judecată;
- să respecte ordinea stabilită în ședința de judecată și să nu părăsească sala de ședințe fără permisiunea președintelui ședinței.

Victima (partea vătămată) beneficiază de drepturile sale și își exercită obligațiile personal sau, dacă legea permite, prin intermediul reprezentanților.

4. NORME DE ASISTENȚĂ ȘI PROTECȚIE APLICATE UNOR CATEGORII DE VICTIME

4.1 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor minore

Legea nr.338 din 15.12.1994 cu privire la drepturile copiilor, stabilește că „o persoană este considerată copil din momentul nașterii până la vârsta de 18 ani” (art.1, alin.2). Codul de procedură penală utilizează în normele sale noțiunile de „minor” și „persoană minoră”.

Măsurile actuale existente în legislația națională în ce privește minorii fac ca procedurile judiciare să funcționeze mai bine în interesul copilului, facilitează accesul copiilor la justiție, precum și participarea lor efectivă la procedurile judiciare, contribuie la evitarea îngrădirii sau a încălcării drepturilor copiilor implicați în astfel de proceduri și reduc experiențele traumatice ale acestora.

Este esențial ca specialiștii din cadrul sistemului de justiție (procurori, judecători, ofițeri de urmărire penală, interviuatorii, avocații, psihologii) să aibă o pregătire și o comportare adecvată astfel încât aceste proceduri să se desfășoare în interesul copilului, iar copiii să se simtă în siguranță și confortabil, evitându-se re-victimizarea acestora. De asemenea, este mai probabil ca copii să evalueze pozitiv audierea acestora în locații adaptate copiilor și prin oferirea informațiilor și întrebărilor potrivite vârstei copiilor și adaptate lor.

Pentru a asigura condiții pentru o justiție prietenoasă copiilor victime/martori ai infracțiunilor, profesioniștii și alți participanți implicați în procesul audierii trebuie să se conducă de următoarele principii interdependente:

Interesul superior al copilului:

- orice decizie care se referă la copil, trebuie să urmărească cu prioritate asigurarea drepturilor copilului, atât în procesul de luare a deciziei, cât și ca impact al acesteia;
- interesul copilului prevalează în fața altor interese atunci când se iau măsuri cu privire la copil;
- necesitățile și interesele copilului sunt luate în considerare la fiecare etapă a investigării și examinării judiciare a cazului;

- nu se admite vreo atingere adusă integrității psihico-emoționale, fizice și materiale a copilului;
- se asigură suportul și asistență necesară pentru bunăstarea fizică, psihologică și materială a copilului;
- interesul superior al tuturor copiilor atrași în aceeași procedură sau caz trebuie să fie evaluate și echilibrate separat pentru a reconcilia posibile conflicte de interese ale copiilor;
- deși autoritățile judiciare au competența finală și responsabilitatea la luarea deciziilor finale, totuși trebuie să fie întreprinse, în caz de necesitate, eforturi comune pentru a stabili abordări multidisciplinare cu scopul de a evalua interesul superior al copiilor în procedurile legate de ei.

Informarea și pregătirea copilului victimă/martor pentru procedurile la care este implicat

În cadrul procedurilor judiciare, copiii primesc un flux de informații, iar responsabilii trebuie să se asigure că copilul este pregătit și corect informat despre procedurile în care este implicat și înțelege ceea ce i se spune. Se recomandă ca informațiile transmise copiilor să fie cât mai concrete, comunicate în doze mici pe parcursul tuturor fazelor procedurii. Un rol important în asigurarea acestui drept îl au specialiștii implicați în audierea copiilor, dar și părinții, care, de obicei sunt primii care primesc informațiile referitoare la proceduri. Ofițerii de urmărire penală, procurorul, judecătorul de instrucție sau judecătorii care examinează cauza în care este implicat copilul trebuie să se asigure că copiii au primit toate informațiile necesare, într-un limbaj și într-o manieră adaptată vârstei și nivelului intelectual de înțelegere al copilului.

Dreptul de a fi protejat și dreptul la viață privată

Autoritățile responsabile trebuie să le asigure copiilor un mediu protejat și sigur. Măsuri de protecție a copiilor trebuie să existe pe tot parcursul procedurilor. Actele internaționale citate stabilesc o serie de garanții cu scopul de a asigura protecția deplină a vieții private a copiilor prin: utilizarea camerelor speciale de audieri a copiilor cu utilizarea mijloacelor video ori de câte ori este audiat sau atunci când

depune mărturie un copil; limitarea numărului persoanelor prezente în cadrul audierii. Doar persoanele care sunt direct implicate în proces trebuie să fie prezente la audiere, iar orice informație furnizată de către copil ar trebui să rămână confidențială în cazul în care există riscul prejudicierii copilului. Mijloacele mass-media nu ar trebui să publice informații cu caracter personal referitoare la copii și familiile lor, inclusiv nume, poze, adrese.

Audierea copilului victimă/martor în condiții speciale

În conformitate cu art. 59 CPP, minorul cărui a s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat drept parte vătămată, chiar și în lipsa acordului său. Potrivit art. 58, alin.(11), art. 60 alin. (5) și art.111 alin. (2) din CPP în scopul evitării riscului revictimizării - Victima minoră în vârstă de până la 14 ani în cauzele penale privind *„infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale minorului o cer”*, se audiază doar în condiții speciale deosebite de procedura generală de audiere, prevăzută în art. 110¹ CPP.

Condițiile speciale de audiere a minorului prevăzute la art.110¹ prevăd ca audierea minorului să se efectueze de către judecătorul de instrucție, în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui intervievator, care este o persoană instruită pentru comunicare eficientă cu copilul.

Așa după cum se poate observa legiuitorul a indicat o limită de vârstă până la care minorul poate să fie audiat în condiții speciale, vârsta de 14 ani, și a limitat categoria de infracțiuni la *„infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie”*, lăsând la latitudinea procurorului și judecătorilor să decidă, în funcție de particularitățile individuale ale copilului de până la 14 ani, asupra utilizării acestui instrument special de audiere și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale minorului o cer.

În conformitate cu *”Ghidul metodologic cu privire la instrumentarea cauzelor cu copii victime sau martori ai infracțiunilor”*, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr.25/25 din 03.08.2015, cu titlu de recomandare pentru procurori, audierea în condiții speciale în alte cazuri, este *recomandabilă* și în cazul copilului cu vârstă de peste 14 ani: cu dizabilitate psihică sau retard mental, victimă și sau martor

al oricăror infracțiuni; victimă a torturii sau tratamentului inuman ori degradant; în cazul tentativei de suicid; victimă sau martor al infracțiunii, comise cu deosebită cruzime; scoatere ilegală din țară sau răpire de către rudele apropiate. La fel, Ghidul recomandă, în dependență de circumstanțele cazului, audierea în condiții speciale, pe cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, traficul de copii sau violența în familie, chiar și a copiilor victime/martori cu vârsta până la 16 ani¹⁹.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunțat în mai multe cazuri asupra obligației statelor de a proteja interesele victimelor. Interesele acestora, stabilite în temeiul prevederilor art. 2 și art. 8 CEDO, trebuie echilibrate în raport cu interesele apărării²⁰. CEDO s-a pronunțat într-o serie de cauze referitoare la infracțiunile de natură sexuală, recunoscând că procedurile penale în aceste cazuri „*adesea sunt percepute ca fiind un calvar de către victimă, îndeosebi când aceasta nu dorește să fie confruntată cu acuzatul*”, iar acest lucru devine și mai evident atunci când sunt implicați minori. Curtea a fost de acord că, în astfel de cauze, pot fi adoptate anumite măsuri în vederea protejării victimelor copii, ce pot include inclusiv audierea victimei în afara sălii de judecată, excluzând contactul vizual cu abuzatorul.

Un exemplu în acest sens fiind și cauza S.N./Suedia, în care un minor în vârstă de zece ani, abuzat sexual, a fost interviuat de două ori de către un inspector de poliție cu o vastă experiență în cazuri de abuz asupra minorilor, audierile fiind înregistrate pe suport video și audio. Înregistrările au fost redactate în timpul procesului judiciar, fără audierea personală a victimei în instanță. CEDO a constatat că nu a fost încălcat art. 6, alineatul (3), litera (d) din Convenție privind dreptul la un proces echitabil al reclamantului, fiind de acord că, în cauzele referitoare la infracțiuni de natură sexuală, nu este întotdeauna posibilă audierea martorului și de către partea adversă și că, în astfel de cazuri, declarațiile martorilor trebuie tratate extrem de precaut. În ansamblu, procesul a fost echitabil, înregistrările video și audio au

¹⁹ Punctele 8-9 din „Ghidul metodologic cu privire la instrumentarea cauzelor cu copii victime sau martori ai infracțiunilor”, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 25/25 din 03.08.2015.

²⁰ CEDO, Doorson/Țările de Jos, nr. 20524/92, 26 martie 1996.

fost redată în timpul procesului, iar reclamantul a avut destule ocazii de a contesta mărturia copilului și credibilitatea acestuia pe parcursul procedurii penale.²¹

Argumentele incluse în recomandările internaționale și practica judiciară internațională, care recunosc faptul că procesul penal este o experiență stresantă pentru orice copil, iar audierea copilului în biroul colaboratorului de poliție, al procurorului sau în instanța de judecată poate să amplifice impactul traumei asupra bunăstării psihice a copilului, sunt suficiente pentru ca procurorii și judecătorii să utilizeze procedura specială de audiere prevăzută la art. 110¹ Cod procedură penală și în cazul copiilor cu vârsta mai mare de 14 ani.

Audierea copilului urmează să fie desfășurată în încăperi special amenajate pentru această procedură - *Camera de audiere a copilului*²², care trebuie să prezinte un spațiu confortabil, să inspire copilului securitate atât din punct de vedere psihologic, cât și fizic. Standardele acceptate la nivel internațional și național prezintă Camera de audiere a copilului drept o combinație din trei sau cel puțin două încăperi separate:

- **încăperea de pregătire a copilului pentru audiere** care să îi asigure copilului posibilitatea să aștepte până la începerea audierii, alături de intervievator, după caz reprezentantul legal al copilului, persoana de încredere.
- **încăperea pentru audierea copilului**, înzestrată cu mobilier adaptat pentru vârsta copiilor audiați, materiale sau obiecte de uz curent menite să ajute copilul să povestească detaliile celor întâmplate, tehnică necesară pentru asigurarea înregistrării video și audio. Încăperea trebuie să fie amplasată discret, pentru a exclude orice contact a copilului, care urmează a fi audiat, cu alți participanți la proces, anticipând astfel situațiile care pot genera stare de intimidare și/sau blocare a copilului.

²¹ CEDO, S.N./Suedia, nr.34209/96, 2 iulie 2002, punctul 47.

²² Potrivit art. 6 CPP, "4¹) *cameră de audiere* – spațiu amenajat pentru audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹, având legătură cu camera de vizualizare prin echipamentul de recepție și înregistrare audio/video, în care sunt plasați minorul supus audierii și intervievatorul; 4²) *cameră de vizualizare* – spațiu amenajat pentru audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹, în care sunt plasați participanții la procesul de audiere, cu excepția minorului supus audierii și a intervievatorului."

- **încăperea de vizualizare a audierii** – este spațiul în care se vor afla participanții la proces (judecătorul de instrucție (judecătorul care examinează cauza penală), partea apărării, partea acuzării, reprezentanții legali, specialiștii), cu excepția copilului și a intervievatorului.

Frecvența audierii copilului victimă sau martor al infracțiunilor

În conformitate cu art. 479 CPP, audierea victimei minore nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi. În cazul atestării unei stări emotive a copilului, ca rezultat al amintirilor dureroase, intervievatorul sau psihologul va solicita judecătorului de instrucție anunțarea întreruperii procesului de audiere pentru a da posibilitatea copilului să-și revină.

Audierea repetată a minorului trebuie evitată în măsura în care acest lucru este posibil. Potrivit alin. (9), art. 110¹ CPP, dacă în momentul audierii nu era identificat un bănuț, după identificarea persoanei și atribuirea acesteia a statutului de bănuț, în cel mai scurt timp posibil, organul de urmărire penală aduce la cunoștința bănuțului sau a apărătorului acestuia procesul-verbal al audierii, prezentându-i și copia înregistrării audio/video a acesteia.

Confruntarea minorului cu persoană învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale potrivit art.113 alin. (6) CPP nu este admisă.

Deseori lipsa bănuțului sau a învinuitului în camera de vizualizare în timpul audierii copilului în condiții speciale este abordată de către profesioniști prin prisma nerespectării dreptului la un proces echitabil. Însă excluderea bănuțului/învinuitului din lista persoanelor prezente în camera de vizualizare, așa cum a fost menționat mai sus, potrivit jurisprudenței CEDO, nu constituie o încălcare a dreptului la un proces echitabil, garantat de art. 6 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. În jurisprudența sa, inclusiv pe cauzele A.S. vs. Finlanda din 28.09.2010 și S.N. vs. Suedia din 02.07.2002, CEDO a constatat că dreptul la un proces echitabil al bănuțului sau al învinuitului, care nu se bucură de un drept absolut de a fi prezent la audierea copilului, nu este încălcat atât timp cât acesta a fost informat despre aceasta și a avut posibilitatea, fiind reprezentat de către apărătorul său, să pună

întrebări copilului în mod indirect prin intermediul acestuia, să aibă acces deplin la înregistrarea audio-video a audierii în termen rezonabil și să transmită, dacă are, întrebări suplimentare copilului, chiar dacă aceasta, în anumite cazuri, va determina o a doua audiere a acestuia.

Dacă în faza examinării judecătorești a cauzei penale se stabilește necesitatea audierii (suplimentare sau repetate) a copilului, judecătorul care examinează cauza decide și asupra condițiilor de desfășurare a audierii, însă urmează să efectueze audierea la fel în condiții speciale.

Participanții la audierea în condiții speciale

Audierea în condiții speciale se efectuează de către *Intervievator* – persona cu instruire specială care are sarcina de a pregăti copilul pentru audiere și a adapta procedura formală a audierii la specificul și nivelul de maturitate a copilului cu statut de victimă/martor, ajutându-l să expună informația pertinentă cazului investigat. În calitate de intervievator pot fi atrase persoane cu abilități de comunicare cu minorii din rândul celor care exercită profesia de psiholog, mediatori, ofițeri de probațiune, ofițeri de urmărire penală sau procurori (care au participat la cursuri de instruire a intervievatorilor). Se recomandă ca intervievatorul să fie o persoană de același sex cu copilul care urmează să fie audiat.

Psihologul în calitate de intervievator poate fi implicat pentru a debloca situațiile de inhibare a minorului. Potrivit drepturilor și obligațiilor procesuale ale psihologului stabilite în art.87, 479 alin. (3) CPP, acesta este în drept să ajute la formularea întrebărilor pentru minor, iar la sfârșitul audierii, analizând înregistrările, să facă observații scrise referitoare la plenitudinea și corectitudinea declarațiilor minorului, scrise în procesul-verbal de audiere. După audiere, psihologul poate, de asemenea, să se expună dacă copilului are nevoie, și în ce măsură, de intervenția unor servicii de asistență psiho-socială.

În caz de admitere a audierii suplimentare/repetate a copilului se asigură cu preferință participarea aceluiași intervievator care deja a stabilit contactul necesar cu minorul și a câștigat încrederea acestuia.

La audierea martorului minor participă și *reprezentantul legal* în conformitate cu art. 481 alin.(3) CPP. Dreptul martorului minor de a fi reprezentat la toate etapele procesului de un reprezentant legal,

care poate fi părinții, înfietorii, tutorii sau curatorii lor (art.77, alin.(1) CPP), este garantat și de art. 481¹ CPP . Organul de urmărire penală are obligația de a informa reprezentantul legal despre drepturile și obligațiile sale prevăzute în art.78 CPP și art.91 CPP.

La atragerea în proces a reprezentantului legal este recomandabil să se analizeze dacă interesele reprezentantului legal nu contravin intereselor copilului victimă. În special o maximă atenție trebuie atrasă la cauzele penale privind infracțiunile comise de către membrii de familie sau rudele apropiate ale copilului, nefiind excluse situațiile în care reprezentantul legal să acționeze în contradictoriu cu interesele copilului și să nu manifeste rolul de protector al minorului victimă. Reprezentantul legal al victimei nu este în drept să întreprindă acțiuni împotriva intereselor persoanei pe care o reprezintă, fapt prevăzut de art.78, alin. (5) CPP. În cazul în care sunt temeuri de a considera că acțiunile reprezentantului legal aduc prejudicii intereselor copilului, acesta poate fi înlăturat din procesul penal prin ordonanța motivată a organului de urmărire penală/procuror și înlocuit cu altul, când acest lucru este posibil, fie cu autoritatea tutelară.

Dacă copilul nu are reprezentanți legali din rândul persoanelor menționate în art.77, alin.(1) CPP, organul de urmărire penală/procurorul sau instanța de judecată va numi din oficiu, în calitate de reprezentant legal, un reprezentant al autorității tutelare teritoriale. Legea nr.140 din 14.06.2013 cu privire la protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți definește în calitate de autoritate tutelară teritorială – secția/direcția raională de asistență socială și protecție a familiei/Direcția municipală pentru protecția copilului Chișinău, și pune în art. 7, litera h/1 obligația acestora de a participa la procedurile penale în care au fost desemnați în temeiul ordonanței organului de urmărire penală sau al încheierii instanței de judecată.

La audierea minorului victimă/martor, pe lângă participanții, prevăzuți în art.110¹, alin.(3) CPP, poate să fie prezentă și o altă persoană în care copilul are încredere și care ar dori să-l însoțească la audiere. Acest lucru îl poate ajuta pe copil să-și depășească emoțiile și să ofere mărturii pertinente.

În cazul în care copilul victimă/martor suferă de o boală psihică sau de o altă boală gravă, audierea lui, potrivit art.105, alin.(5) CPP, se face cu consimțământul *medicului* și în prezența acestuia. Medicul dispune de drepturile și obligațiile inerente specialistului, prevăzute de art. 87 CPP.

Asistența juridică a victimei minore

Așa, după cum a fost specificat în capitolul de mai sus, prin Legea specială nr. 198 din 2007 cu privire la asistență juridică garantată de stat²³, legiuitorul a recunoscut tuturor copiilor victime ale infracțiunilor dreptul de a beneficia de asistența unui avocat garantat de stat indiferent de venituri pe toate categoriile de infracțiuni. Pentru realizarea acestui drept, organul de urmărire penală/procurorul sau judecătorul trebuie să solicite imediat coordonatorului oficiului teritorial al Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (CNAJGS) să desemneze un avocat care să acorde asistență juridică copilului.

Avocatul poate interveni și în cazul încheierii unui contract de asistență juridică cu reprezentantul legal al copilului, cu prezentarea mandatului semnat de către acesta. În practică se pot întâlni situații în care după prima întâlnire cu avocatul, reprezentantul legal al copilului refuză să semneze mandatul avocatului pe motiv că s-a împăcat cu agresorul. Într-o astfel de situație, pentru a asigura protecția copilului victimă, se recomandă să se depună în scris o sesizare cu referire la situația copilului victimă către autoritatea tutelară teritorială. Prin această sesizare, avocatul va informa instituțiile abilitate prin lege cu atribuții de protecție a copilului cu referire la situația copilului care este victimă, circumstanțele în care i-a devenit cunoscut cazul și care au determinat imposibilitatea asistării copilului victimă, acțiunile întreprinse de avocat până la acel moment.

Reabilitarea psiho-socială a copiilor victime

În cadrul procedurilor penale, copiii victime ale infracțiunilor au dreptul la o protecție împotriva continuării victimizării. Copiii victime

²³ Potrivit Legii nr. 198 din 2007 cu amendamentele introduse la 12.07.2013 și modificările ulterioare, art. 7 "Se acordă asistență juridică garantată de stat prin:[...] e1) apărare și reprezentare a intereselor copiilor victime ale infracțiunilor", iar în articolul 19, alin. (11) "Au dreptul la asistență juridică calificată copiii victime ale infracțiunilor, victimele violenței în familie, victimele infracțiunilor privind viața sexuală, indiferent de venituri."

au dreptul la servicii specializate de asistență psiho-socială în procesul lor de recuperare și reintegrare. Deși serviciile pentru această categorie de copii sunt încă slab dezvoltate la nivel teritorial, direcțiile/serviciile teritoriale de protecție a drepturilor copiilor sunt obligate să acorde asistența necesară copiilor victime.

La nivel național un serviciu de acest fel destinat copiilor victime ale infracțiunilor sexuale, violenței în familie și trafic de copii a fost instituit în cadrul Instituției Publice „Centrul Național de Prevenire a Victimelor Traficului de Ființe Umane”, unde copiii pot beneficia de cazare, îngrijire, asistență psiho-socială. Serviciul dat nu este însă suficient pentru a acoperi întreaga țară. În diverse raioane din țară, din bugetul de stat, sunt create și finanțate centre maternale specializate în cadrul cărora au fost dezvoltate și unele servicii destinate copiilor victime, în special victime ale infracțiunilor cu caracter sexual, violenței în familie și traficului de copii. Lista acestor servicii a fost menționată în capitolul cu privire la drepturile victimei în procesul penal.

Suplimentar, copiii victime beneficiază de asistență psihologică oferită în cadrul proiectelor implementate de organizațiile neguvernamentale care activează în acest domeniu, proeminentă în acest sens fiind activitatea Asociației Obștești „Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii” (CNPAC).

Un nou tip de servicii pentru copiii victime/martori ai infracțiunilor cu caracter sexual, de trafic de copii sau de violență în familie, infracțiuni contra vieții și/sau sănătății, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale copilului o cer – Centre regionale de asistență integrată²⁴ (de tip Barnahus) - a fost înființat de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Hotărârea Guvernului nr. 708 din 27.12.2019 a aprobat crearea acestui serviciu, precum și

²⁴ 1) Centrul regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor Nord include și deservește următoarele unități administrativ-teritoriale: Briceni, Ocnița, Soroca, Dondușeni, Edineț, Drochia, Rîșcani, Glodeni, Fălești, Sângerei, Florești și mun. Bălți;

2) Centrul regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor Centru include și deservește următoarele unități administrativ-teritoriale: Șoldănești, Rezina, Telenești, Ungheni, Călărași, Orhei, Strășeni, Nisporeni, Criuleni, Ialoveni, Anenii Noi, Bender, Hîncești, Căușeni, Ștefan Vodă, Dubăsari și mun. Chișinău;

3) Centrul regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor Sud include și deservește următoarele unități administrativ-teritoriale: Comrat, Ceadr-Lunga, Vulcănești, Cahul, Leova, Cimișlia, Basarabesca, Cantemir, Taraclia.

REGULAMENTUL-CADRU cu privire la organizarea și funcționarea centrului regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor și Standardele minime de calitate. Primul centru de acest fel a fost deschis în regiunea Nord, cu sediul în or. Bălți. Scopul acestui serviciu este de a oferi copilului asistență specializată, care să asigure prevenirea revictimizării și/sau re-traumatizării acestuia în procesul de colectare a probelor în cadrul cauzele penale prin :

- acordarea în aceeași locație a asistenței specializate psihologice, juridice, medicale și sociale copiilor victime/martori ai infracțiunilor prin intervenții imediate, coordonate și profesioniste;
- facilitarea procesului de colectare a probelor pertinente, concludente și utile în cadrul procesului penal;
- acordarea suportului reprezentantului legal/persoanei de încredere.

Centrul acordă servicii în regim de urgență în afara programului de lucru, precum și în zilele de odihnă. Centrul acordă următoarele tipuri de servicii de asistență specializată: audiere în condiții speciale; examinare medico-legală; evaluare psihologică, precum și servicii de asistență specializată complementară: asistență pentru asigurarea protecției copilului în situație de risc; asistență psihologică în situație de criză; informarea prealabilă a copilului despre audiere în condiții speciale; examinare medicală; asistență juridică.

În conformitate cu Legea nr. 137 din 2017 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunii, colaborarea dintre organele de urmărire penală, instanțele de judecată și organizațiile de profil este necesară în vederea asigurării dreptului copiilor victime la servicii de reabilitare psihologică și socială. Referirea copiilor victime la serviciul Centrului se va efectua prin încheierea judecătorului de instrucție/demersul procurorului sau al autorității tutelare teritoriale.

4.2 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor traficului de ființe umane

Prevenirea dar și combaterea traficului de ființe umane se realizează în conformitate cu Legea nr. 241-XVI din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Totodată, Codul penal stabilește răspunderea penală a traficanților de ființe umane prin două articole distincte, pentru victimele adulte (art. 165 CP) și pentru victimele copii (art. 206 CP). Pentru infracțiunile asimilate traficului de ființe umane, Codul penal a prevăzut răspundere în art.165/1 (utilizarea rezultatelor muncii sau serviciilor unei persoane care este victimă a traficului de ființe umane), art. 168 (munca forțată), art. 220 (proxenetism), art. 302 (organizarea cerșetoriei), art. 207 (scoaterea ilegală a copiilor din țară), art. 362/1 (organizarea migrației ilegale).

Cu referire la victimă, Legea nr. 241-XVI din 20.10.2005 dă următoarele noțiuni:

victimă a traficului de ființe umane – persoană fizică constatată ca fiind supusă acțiunilor de trafic (recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare cu forța sau prin folosirea forței ori a unor alte mijloace de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de putere sau de situație de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de beneficii de orice gen pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia);

prezumată victimă a traficului de ființe umane – persoană fizică care prezintă anumite semne că ar putea fi victimă a traficului de ființe umane, dar nu a fost oficial recunoscută în calitate de victimă sau de parte vătămată ori refuză să colaboreze cu autoritățile competente pentru a fi identificată.

STUDIU DE CAZ (victima TFU)

În luna aprilie 2018, B.V., deținând grad de dizabilitate medie, aflându-se într-o situație materială precară, a fost recrutat de către S.V. și T.R. și transportat în Federația Rusă, unde a fost supus exploatării prin cerșetorie. Fiind depistat de către organele de drept ale Federației Ruse, B.V. a fost expulzat de pe teritoriul acestei țări. Revenind în Moldova, B.V. a acceptat să colaboreze cu organul de urmărire penală, denunțând persoanele care l-au traficat. Împotriva acestor persoane a fost pornită urmărirea penală. Prin ordonanța procurorului, B.V. a fost recunoscut în calitate de parte vătămată. B.V. a beneficiat de asistență juridică calificată garantată de stat și a fost plasat într-un centru pentru reabilitare. În final, traficanții au fost condamnați.

STUDIU DE CAZ (prezumata victimă)

Un grup criminal organizat, compus din cetățeni ai Republicii Moldova și ai României, a organizat transportarea ilegală din Ucraina spre Uniunea Europeană, tranzitând teritoriul Republicii Moldova spre România, a unui grup de persoane din Bangladesh, care erau ascunși în compartimentul marfar al unei autoutilitare. Automobilul a fost stopat de către poliția română în apropierea hotarului, fiind returnat către Republica Moldova. Când au fost reținuți la intrarea în Moldova, cetățenii din Bangladesh erau foarte speriați, flămânzi și fără acte. În ciuda situației lor precare, ei au declarat că a fost voința lor să ajungă în Europa și că persoanele care le-au facilitat tranzitarea mai multor țări nu sunt vinovate. Autoritățile au transmis aceste persoane către Biroul de Migrație și Azil pentru investigarea cazului și verificarea legendelor povestite de migranți. Totodată, acestora li s-a asigurat cazare, consiliere psihologică și asistență juridică.

Astfel, în primul caz, victima a fost identificată, organului de urmărire penală/instanței de judecată revenindu-le obligația de anchetare și judecare cu promptitudine a cazului care să conducă la sancțiuni

eficiente, proporționale și cu efect de descurajare. În plus, autorităților le revine și obligația de a lua măsuri de a preveni intimidarea victimei în timpul procesului penal.

În al doilea caz, în lipsa de probe și refuzul emigranților din Bangladesh de a colabora cu organul de urmărire penală, plasează aceste persoane în categoria de victime prezumate. Amintim aici art.10 din Convenția CoE privind lupta împotriva traficului de ființe umane, care obligă statul să întreprindă măsuri necesare pentru identificarea victimelor, atunci când este cazul, în colaborare cu alte Părți și organizații de asistență. Dacă autoritățile competente consideră că există motive temeinice pentru a crede că o persoană a fost victimă a traficului de persoane, aceasta nu va fi îndepărtată de pe teritoriul său până la finalizarea, de către autoritățile competente, a procedurii de identificare a acesteia în calitate de victimă a infracțiunii de trafic de ființe umane.

Prezumata victimă poate fi recunoscută ca martor atât timp cât refuză să colaboreze cu organul de urmărire penală. Prezumatei victime urmează să i se asigure o perioadă de reflecție necesară pentru a-și analiza situația juridică și a lua o decizie cu privire la colaborarea cu organele de urmărire penală.

Dreptul de a nu coopera cu organele de drept

Victimele traficului de ființe umane au dreptul de a refuza cooperarea cu autoritățile de urmărire penală. Potrivit prevederilor art. 58, alin (8) CPP, victimele traficului de ființe umane sunt exceptate de la obligația de a se prezenta la citarea organului de urmărire penală sau a instanței judecătorești și să dea explicații.

În cazul în care victima, indiferent de motiv, decide să nu depună plângere și să nu participe în calitate de martor, această decizie ar trebui să fie respectată fără exercitarea vreunei influențe nejustificate asupra acesteia. Necooperarea victimei cu organul de urmărire penală nu-l scutește pe ultimul de a investiga cazul prin prisma infracțiunii de trafic de ființe umane.

Necooperarea victimei cu organele de drept nu o limitează în dreptul de a beneficia de servicii de protecție și asistență, fapt prevăzut expres în art. 20, alin.(5) din Legea nr. 241-XVI din 20.10.2005. Practica demonstrează că urmare a acordării serviciilor de protecție și asistență,

prezumatele victime își revizuiesc poziția de a nu colabora cu organele de drept și în final acceptă să fie recunoscute în calitate de părți vătămate.

Victimele au dreptul la o perioadă de recuperare și reflecție

În cazul în care victima are nevoie de mai mult timp pentru a lua o decizie în cunoștință de cauză cu privire la înaintarea unei plângeri penale, sau la participarea în calitate de martor, această perioadă de timp urmează să i se acorde.

Conform art. 20, alin.(4) din Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, victimele traficului de ființe umane beneficiază de o perioadă de recuperare și reflecție de până la 30 de zile, timp în care vor beneficia de asistență și protecție, ce va include servicii de cazare și de igienă personală, hrană, asistență juridică, socială, psihologică și medicală de urgență.

Neurmărirea și nepedepsirea victimelor traficului de ființe umane

Victima traficului de ființe umane nu poate fi acuzată sau pedepsită pentru implicarea acesteia în activități infracționale sau ilicite pe care a fost obligată să le săvârșească ca urmare directă a faptului că a făcut obiectul traficului de ființe umane (cum ar fi pentru implicarea ei în prostituție, cerșetorie, trecere frauduloasă a frontierei unui stat, aflarea ilegală pe teritoriul unui stat, donarea de organe sau țesuturi). Codul penal în art.165, alin. (4) și 206, alin.(4) stabilește expres: "Victima traficului de ființe umane este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală".

Important că pentru aplicarea prevederilor alin. (4) de la art.165 și 206 CP este necesar ca persoanei să i se atribuie calitate procesuală de victimă/parte vătămată.

Această calitate procesuală este atribuită de către organul de urmărire penală.

Potrivit art. 59 CPP, organul de urmărire penală va emite un act procedural (ordonanță) imediat după stabilirea temeiurilor de atribuire a unei asemenea calități procesuale.

STUDIU DE CAZ

S.T. împreună cu alți consăteni au fost recrutați de către un grup de persoane la munci agricole într-o localitate din nordul țării. Fiind aduși la locul de destinație, ei au fost cazați în barăci și impuși să îngrijească plantații de cânepe. Acestora li s-au ridicat actele personale, fiind păziți de către agenții de pază a angajatorului pentru a nu părăsi perimetrul plantațiilor. Plata urma să fie achitată la sfârșitul sezonului de recoltare a cânepei. Hrana era sub nivelul de nutriție, iar condițiile de cazare erau insuportabile. Întâmplător plantația de cânepe a fost descoperită de către autorități, iar toți muncitorii au fost arestați pentru activitate ilegală de cultivare a cânepei. Abia în cadrul urmăririi penale s-a constatat că S.T. și ceilalți muncitori erau exploatați de către un grup criminal și impuși să prelucreze ilegal terenurile cu cânepe. În temeiul art.165, alin.(4) CP, cauza penală în privința lui S.T. și alții a fost încetată, ei fiind recunoscuți în calitate de victime ale traficului de ființe umane.

4.3 Norme de asistență și protecție aplicate victimelor violenței în familie

Violența față de femei și violența în familie reprezintă una dintre cele mai grave și răspândite infracțiuni cu care se confruntă societățile contemporane, lezând drepturile și demnitatea umană a membrilor acestora.

La nivel național, Legea nr. 45-XVI din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie definește violența în familie ca fiind acte de violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv amenințarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privința altui membru al aceleiași familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral.

În nici o formă și în nicio împrejurare, obiceiul, cultura, religia, tradiția și onoarea nu pot fi considerate drept justificare pentru niciun tip de acte de violență.

Violența în familie ca infracțiune se pedepsește potrivit normelor stabilite în art. 201¹ CP.

Violența în familie ca contravenție se pedepsește conform art.78¹ Cod contravențional.

Infracțiunea de violență în familie, deși este îndreptată împotriva persoanei, se consideră infracțiune contra familiei și pentru pornirea urmăririi penale nu se cere o cerere prealabilă a victimei, precum nici nu poate fi încetat procesul în urma împăcării făptuitorului cu victima. Infracțiunea prevăzută în art. 201¹ din Codul penal nu se regăsește nici în art. 276 CPP, și nici în art.109 CP care permit împăcarea victimei cu făptuitorul și încetarea procesului penal. Această infracțiune nu constituie obiect al medierii conform art. 344¹ din Codul de procedură penală, decât în partea acțiunii civile.

Subiecți ai violenței în familie sunt: agresorul și victima membri ai aceleiași familii.

Membri de familie potrivit art. 2 din Legea 45/2007 și art. 133/1 CP sunt:

- a. *în condiția de conlocuire:* persoanele aflate în căsătorie, în divorț, sub tutelă și curatelă, rudele, afinii lor, soții rudelor, persoanele aflate în relații asemănătoare celor dintre soți (concubinaj) sau dintre părinți și copii;
- b. *în condiția de locuire separată:* persoanele aflate în căsătorie, în divorț, rudele, afinii lor, copiii adoptivi, persoanele aflate sub curatelă, persoanele care se află ori s-au aflat în relații asemănătoare celor dintre soți (concubinaj).

În sensul art. 2 din Legea 45/2007 - *agresorul* este persoană care comite acte de violență. În cazul învinuirii reciproce de comitere a actelor de violență, agresorul va fi identificat luându-se în considerare următoarele circumstanțe:

- care dintre subiecții implicați a acționat în apărarea sa ori a altei persoane;
- probabilitatea survenirii unor situații critice pentru fiecare persoană;
- modul de acționare în cadrul scenei de violență;

- gravitatea leziunilor provocate de fiecare persoană;
- plângerile anterioare de violență în familie;
- alte împrejurări care indică la inițiatorul actelor de violență.

STUDIU DE CAZ

Nicanor și mama acestuia Efimia locuiesc în același apartament. Efimia este pensionară, iar Nicanor, deși e apt de muncă, nu activează nicăieri. Unica sursă materială a familiei este pensia mamei, motiv pentru care între cei doi mereu apar certuri. Întorcându-se acasă în stare de ebrietate, Nicanor a fost luat la ceartă, insultat și împrâncit de către mama sa, care i-a cerut să părăsească apartamentul. Nicanor s-a înfuriat și i-a aplicat mamei lovituri cu piciorul în regiunea pieptului, cauzându-i fractură închisă a coastelor. Tot el a chemat poliția, pretinzând că este victimă a violenței în familie.

Organul de urmărire penală, constatând că Efimia și Nicanor sunt membri ai aceleiași familii, pentru actul de violență în familie l-a atras la răspundere penală pe Nicanor, motivând că el este generator al conflictelor prin comportamentul său antisocial, nu lucrează, consumă alcool, stă la întreținerea mamei pensionare, manifestă lipsă de respect față de mamă și vârsta ei. Anterior, Efimia a depus la poliție mai multe plângeri. În ziua incidentului, deși ea l-a împrâncit pe Nicanor, raportul de forță a fost inegalabil. Nicanor a acționat în cazul scenei de violență mult mai agresiv, lovind-o cu picioarele și fracturând coastele mamei sale.

Măsurile de protecție speciale pentru victimele violenței în familie

Pentru victimele violenței în familie, legea pune la dispoziție următoarele instrumente de protecție:

- ordinul de restricție de urgență emis în baza art.12¹ din Legea nr. 45 din 01.03.2007;
- ordonanța de protecție eliberată în baza art. 215¹ CPP;
- ordonanța de protecție eliberată în baza art. 278⁷ Cod procedură civilă.

Ordinul de restricție de urgență emis în baza art. 12¹ din Legea nr. 45 din 2007

Ordinul de restricție de urgență este un act administrativ care se emite de către organul de poliție.

Pentru înlăturarea situației de criză, organul de poliție este obligat să dispună imediat eliberarea ordinului de restricție de urgență în privința agresorului în caz de stabilire la locul faptei, ca urmare a evaluării riscurilor, a circumstanțelor din care rezultă o bănuială rezonabilă că au fost comise acte de violență în familie și/sau persistă un pericol iminent de repetare sau comitere a acțiunilor violente. Concomitent, organul de poliție întreprinde acțiunile necesare de constatare a comiterii infracțiunii de violență în familie.

Organul de poliție are dreptul să aplice în privința agresorului una sau mai multe dintre următoarele măsuri:

- a. obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei;
- b. interzicerea de a se apropia de victimă, respectând distanța ce ar asigura securitatea acesteia și excluzând orice contact vizual cu victima și/sau copiii;
- c. interzicerea oricărui contact, inclusiv telefonic sau prin orice alte mijloace de comunicare, cu victima și/sau copiii;
- d. interzicerea de a păstra și purta armă.

Ordinul de restricție de urgență se eliberează pentru o perioadă de până la 10 zile și se pune imediat în aplicare, agresorul și victima (în cazul copiilor – reprezentantul legal al victimei) fiind informați despre restricțiile aplicate, drepturile și obligațiile care le revin și despre răspunderea pentru neexecutarea cerințelor ordinului de restricție.

Supravegherea îndeplinirii măsurilor stabilite în ordinul de restricție de urgență se exercită de către angajații postului sau ai sectorului de poliție din localitate în modul prevăzut de lege.

Ordonanța de protecție a victimei violenței în familie eliberată în baza art. 215¹ CPP

Potrivit art. 215¹ CPP organul de urmărire penală, procurorul și instanța de judecată au obligația de a lua măsuri pentru a asigura securitatea participanților la proces, în particular a victimelor.

Față de victimele violenței în familie această obligație se realizează prin înaintarea în instanța de judecată a demersului de eliberare a ordonanței de protecție.

Art. 215¹ din CPP stabilește expres situațiile în care se înaintează demersul de eliberare a ordonanței de protecție a victimei violenței în familie.

Astfel, dacă în cadrul procesului penal se constată că victima violenței în familie se află în pericol de a fi supusă violenței sau altor acțiuni ilegale, inclusiv de distrugere a bunurilor sale, organul de urmărire penală sau procurorul este obligat să intervină neîntârziat pentru a asigura obținerea măsurilor de protecție.

Demersul de obținere a măsurilor de protecție poate fi înaintat de către organul de urmărire penală sau de către procuror și în baza cererii părții vătămate.

Dacă demersul de eliberare a ordonanței de protecție a victimei violenței în familie se înaintează la faza urmăririi penale, atunci acest demers se examinează de către judecătorul de instrucție.

Dacă demersul se înaintează la faza judecării cauzei penale, atunci demersul se examinează de către instanța de judecată.

Încheierea privind aplicarea sau prelungirea ordonanței de protecție devine imediat executorie, cu drept de recurs în instanța ierarhic superioară.

Prin ordonanța eliberată în baza art. 215¹ CPP pot fi aplicate următoarele măsuri de protecție:

- a. obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, indiferent de dreptul de proprietate asupra bunurilor;
- b. obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, la o distanță ce ar asigura securitatea victimei, excluzând și orice contact vizual cu ea sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea;

- c. interzicerea oricărui contact, inclusiv telefonic, prin corespondență sau în orice alt mod, cu victima sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea;
- d. interzicerea să se apropie de anumite locuri: locul de muncă al victimei, locul de studii al copiilor, alte locuri determinate pe care persoana protejată le frecventează;
- e. limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune;
- f. obligarea de a face un examen medical privind starea psihică și dependența de droguri/alcool și, dacă există avizul medical care confirmă dependența de droguri/alcool, de a face un tratament medical forțat de alcoolism/narcomanie;
- g. obligarea de a finaliza un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este determinată de instanța de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei;
- h. interzicerea de a păstra și purta armă.

Măsurile de protecție se aplică în mod obligatoriu cu monitorizare electronică, în modul prevăzut de lege.

Măsurile de protecție se aplică pe un termen de până la 3 luni. Termenul măsurilor de protecție poate fi prelungit de instanță la cererea repetată ca urmare a comiterii faptelor de violență în familie sau ca rezultat al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție sau dacă, la expirarea termenului de aplicare a măsurilor de protecție, asupra victimei se menține pericolul de a fi supusă violenței sau altor acțiuni ilegale din partea făptuitorului.

Victima sau, după caz, membrii familiei acesteia pot purta un sistem electronic de supraveghere care permite verificarea respectării obligației de către agresor, exprimându-și în formă scrisă acordul în această privință.

Supravegherea executării ordonanței de protecție se efectuează de către organul afacerilor interne de la locul aflării bănuțului, învinuțului, inculpatului și al victimei.

Monitorizarea electronică este efectuată de către organul de probațiune de la locul aflării bănuțului, învinuțului, inculpatului și al victimei.

Ordonanța de protecție eliberată în ordine civilă

Victima violenței în familie poate obține protecție și în baza ordonanței de protecție, eliberate de o instanță civilă în ordinea prevăzută de Codul de procedură civilă.

Cererea privind aplicarea măsurilor de protecție în ordinea prevăzută de Codul de procedură civilă se depune de către victimă personal sau prin reprezentant. În caz de imposibilitate a depunerii cererii de către victimă din motive de sănătate, vârstă, din alte motive întemeiate, la solicitarea ei, cererea privind aplicarea măsurilor de protecție poate fi depusă în interesele victimei de către organul de poliție, organul de asistență socială sau de către procuror. Cererea privind aplicarea măsurilor de protecție în interesele copilului sau ale persoanei în privința căreia a fost instituită o măsură de ocrotire poate fi depusă de autoritatea tutelară, persoana însărcinată cu ocrotirea persoanei aflate sub ocrotire, de procuror sau de orice altă persoană care justifică un interes privind apărarea și protecția personală sau patrimonială a persoanei aflate sub ocrotire și în lipsa solicitării din partea victimei sau a reprezentantului ei legal.

Astfel, în ordine civilă măsurile de protecție față de victima violenței în familie pot fi solicitate de un număr mult mai larg de subiecți de sesizare decât cei prevăzuți în art. 215¹ CPP.

Cererea privind aplicarea măsurilor de protecție se depune la instanța judecătorească competentă de la domiciliul sau locul de aflare al victimei sau al agresorului, de la locul unde victima a solicitat asistență sau de la locul unde a avut loc actul de violență.

Dacă în ordine penală cererea de eliberare a ordonanței de protecție se depune la instanța din raza de activitate a organului de urmărire penală, în ordine civilă victimei i se oferă mai multe drepturi în acest sens, victima fiind liberă să aleagă instanța unde va depune cererea.

Pentru a elibera ordonanța de protecție legea a instituit un standard minim de probe. În cazul unui pericol iminent de comitere a violenței fizice, declarația independentă a victimei este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție.

În dependență de caz, instanța poate solicita organului de asistență socială sau poliției prezentarea unui raport de caracterizare a familiei

vizate și a presupusului agresor. Instanța de judecată poate solicita și alte acte necesare pentru examinarea cererii. Această informație va da posibilitate instanței să determine cine este agresorul în cazul actelor de violență reciprocă.

Observăm că la examinarea cazurilor privind violența în familie legea atribuie instanței de judecată un rol activ spre deosebire de celelalte proceduri civile, unde părțile sunt obligate să prezinte probele. Instanța de judecată va dispune toate măsurile necesare pentru organizarea procesului și examinarea operativă, în termen de 24 ore, a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție. Nu poate servi drept justificare faptul că cererea a parvenit înaintea zilelor de odihnă. Judecătorul va organiza examinarea cererii în așa mod încât victimei să i se ofere imediat o protecție efectivă.

Pe lângă măsurile de protecție, aplicarea prevederilor legale noi și anume monitorizarea electronică a agresorului este foarte importantă. Beneficiile monitorizării electronice sunt evidente. Agresorul, pe lângă factorul psihologic că este urmărit, va fi imediat înlăturat în moment ce va încălca distanța admisibilă dintre el și victimă.

Răspunderea pentru neexecutarea măsurilor de protecție a victimelor violenței în familie

Pentru neexecutarea ordinului de restricție de urgență agresorul poate fi sancționat contravențional în baza art. 318¹ Cod contravențional cu o amendă de la 60 la 90 de unități convenționale sau cu arest contravențional de la 3 la 10 zile.

Neexecutarea de către agresor a măsurilor de protecție stabilite în ordonanța de protecție, eliberată victimei violenței în familie conform prevederilor art. 215¹ CPP și art. 278⁷ CPC, atrage răspunderea penală a agresorului conform art. 320¹ CP și se pedepsește cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 160 la 200 de ore sau cu închisoare de până la 3 ani.

STUDIU DE CAZ

Mihail, știind cu certitudine că, prin încheierea instanței de judecată, Marianeii, fosta lui concubină, au fost aplicate măsuri de protecție, prin care el era obligat să stea departe de locul aflării victimei la o distanță de 200 metri, să nu contacteze cu victima și copiii acesteia, în timp ce ultima se plimba în parcul din localitate, s-a apropiat de ea, a numit-o cu cuvinte necenzurate, i-a luat copilul în vârstă de 11 luni și a plecat cu el la casa părinților săi.

Fiind pus sub învinuire pentru infracțiunea de neexecutare a măsurilor de protecție stabilite în ordonanța de protecție, Mihail s-a declarat nevinovat, indicând că nu a avut nici o intenție să se eschiveze de la executarea ordonanței de protecție, dar îi era foarte dor de copil, a vrut să-l vadă, însă Mariana a refuzat să-i permită plimbarea cu copilul.

Instanța a respins aceste argumente privind nevinovăția inculpatului, constatând că ordonanța de protecție a fost eliberată atât față de victima violenței în familie, cât și față de copiii minori, Mihail având interdicția să se apropie la o distanță mai mică de 200 m de victimă și de copii, cu atât mai mult să comunice cu aceștia. Nefiind stabilit un regim temporar de vizitare a copiilor minori, interdicția de a se apropia de copii, oricare nu ar fi fost scopul, era valabilă. Însă, această interdicție a fost încălcată. În acest sens, art.15 alin (4¹) din Legea 45/2007 stipulează că în perioada acțiunii ordonanței de protecție în privința victimei cu copii, indiferent dacă copiii sunt incluși sau nu în ordonanța de protecție, aceștia se vor afla cu părintele-victimă. La solicitarea părintelui-agresor, vizitarea copilului poate avea loc conform unui program aprobat de către autoritatea tutelară teritorială.

5. Drepturile victimelor la remediere și compensare din partea statului a prejudiciului cauzat prin infracțiune

5.1 Dreptul la despăgubiri și compensații în legislația internațională

Relevant în sensul contextualizării obligațiilor statului de a oferi acces la compensare victimelor infracțiunilor este **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR)**²⁵, care statuează în art. 2(3) (a): *„orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute în prezentul Pact au fost violate va dispune de o cale de recurs efectivă.”*

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO),²⁶ statuează în art.13 că persoanele trebuie să aibă *„dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și dacă încălcarea ar fi fost comisă de persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”*

Convenția împotriva torturii (CAT)²⁷, garantează victimei în art. 14 (1) *„dreptul de a obține reparație și de a fi despăgubită în mod echitabil și adecvat, inclusiv mijloacele necesare pentru readaptarea sa cât mai completă posibil.”*

Declarația Adunării Generale a ONU privind Principiile de Bază ale Justiției privind Victimele Infracțiunilor și ale Abuzului de Putere, prevede în art. 19 că *„Statele trebuie să examineze necesitatea oferiții căilor de remediere victimelor acestor abuzuri. În special, asemenea căi de remediere trebuie să includă restituirea și/sau compensarea, precum și asistența și sprijinul material, medical, psihologic și social necesar.”*

²⁵ în vigoare pentru Republica Moldova din data de 26.01.1993.

²⁶ în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997.

²⁷ Convenția ONU împotriva torturii și altor tratamente sau pedepse cu cruzime, inumane sau degradante, 10 decembrie 1984, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a94.html>, în vigoare pentru RM din 28.11.1995.

Convenția ONU împotriva criminalității organizate transnaționale (UNTOC)²⁸ conține două dispoziții referitoare la compensare. Art. 25, care se referă la „*acordarea de asistență și protecție victimelor*”, prevede că fiecare stat are obligația să stabilească proceduri corespunzătoare pentru a oferi asistență și protecție victimelor și pentru a le permite să obțină reparații. **Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor (Protocolul de la Palermo)** consolidează aceste obligații, prin prevederi obligatorii în ce privește compensarea, cerând statelor părți să se asigure ca sistemele lor juridice să prevadă măsuri care să ofere victimelor traficului posibilitatea de a obține compensații pentru prejudiciile suferite.

Preocuparea comunității europene pentru subiectul ce ține de reabilitarea victimelor infracțiunii este abordată într-un șir de acte, precum **Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane**, care adoptă o abordare mult mai cuprinzătoare față de problema compensării victimelor. Prevederile referitoare la remediere încep cu cerința ca victimele să fie informate privind procedurile judiciare și administrative relevante posibilităților de obținere a compensațiilor, precum și să ofere acestora acces la asistență juridică. Convenția confirmă că victimele au dreptul la compensare pecuniară din partea traficantilor condamnați, atât în calitate de despăgubiri pentru prejudicii materiale (cum ar fi costurile tratamentului medical), cât și pentru prejudicii nepatrimonial (suferința emoțională). În raportul explicativ la Convenție se precizează că dreptul victimei la compensare constă într-o plângere îndreptată împotriva traficantilor. Dacă instanța nu este împuternicită să determine răspunderea civilă față de victime, „*trebuie să fie posibil ca victimele să-și adreseze plângerile unei instanțe civile cu jurisdicție în acest domeniu și cu puterea de a acorda despăgubiri*”²⁹. Convenția cere statelor părți să ia măsuri pentru a garanta despăgubirea victimelor, luând în considerare

²⁸ Adunarea Generală a ONU, Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, 15 noiembrie 2000, disponibil la: <http://www.ref-world.org/docid/4720706c0.html>

²⁹ Raportul explicativ la Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, par. 197.

faptul că în realitate statul nu va putea întotdeauna pune în aplicare ordinele de compensare împotriva traficantilor. Mijloacele de garantare a compensării sunt lăsate la discreția statelor, însă Convenția sugerează crearea de un fond special, programe destinate asistenței și integrării sociale a victimelor, inițiative care să urmărească posibilitatea finanțării acestora de către stat prin confiscarea veniturilor provenite din trafic³⁰.

Un important document european privind bunele practici în domeniul despăgubirii victimelor, este **Convenția europeană privind compensarea victimelor infracțiunilor violente**³¹, neratificată însă la momentul de față de Republica Moldova. Convenția prevede, că persoanele care au suferit vătămări corporale grave sau deteriorarea sănătății, ca rezultat direct al unei infracțiuni intenționate săvârșite cu violență, au dreptul să fie despăgubite de către stat, în cazul în care despăgubirea persoanelor nu poate fi integral asigurată prin alte surse. Dreptul la despăgubire este prevăzut și în cazurile de deces al victimei, și în cazul în care infractorul nu poate fi urmărit sau pedepsit. Convenția garantează în art. 4 cel puțin următoarele elemente ale prejudiciului care urmează a fi compensate de stat: pierderea veniturilor, cheltuielile privind îngrijirile medicale și spitalizarea, cheltuielile de înmormântare și, pentru persoanele aflate în întreținerea victimei, pierderea întreținerii.

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, (Convenția de la Istanbul)³², ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova la data de 14.10.2021, impune statelor să adopte măsuri legislative sau alte măsuri necesare pentru a oferi victimelor **despăgubiri civile adecvate împotriva agresorului, dar și despăgubiri împotriva autorităților statului care nu și-au îndeplinit datoria de a lua măsurile preventive sau de protecție necesare în cadrul sferei de aplicare a puterilor lor**. Măsurile luate conform dispozițiilor referitoare la despăgubirea

³⁰ Art. 15 & 4 din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane „Fiecare Parte va adopta măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a asigura garanțarea compensării victimelor, în condițiile prevăzute de dreptul intern, de exemplu prin stabilirea unui fond pentru compensarea victimelor sau a altor măsuri ori programe destinate asistenței și integrării sociale a victimelor care ar putea fi finanțate prin sumele provenite din aplicarea măsurilor prevăzute la articolul 23.”

³¹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=116>

³² <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=210>

de stat trebuie să asigure acordarea compensației **în decursul unei perioade rezonabile**. În art. 30 se prevede dreptul de a pretinde compensații de la agresori pentru oricare din agresiunile stabilite de Convenție, iar tuturor acelorora care au suferit vătămări corporale grave sau deteriorarea sănătății să li se acorde o compensație adecvată din partea Statului, în măsura în care prejudiciul nu este acoperit din alte surse, precum agresorul, asigurarea sau pensii medicale și sociale finanțate de stat. Acest fapt nu împiedică statul să pretindă retragerea compensației acordată din partea agresorului, atâta timp cât este acordată atenția cuvenită siguranței victimei.

Compensarea victimelor este abordată și în **Recomandarea Consiliului European R(85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurilor penale. Decizia-cadru a CE privind poziția victimelor în procedura penală** (15 martie 2001), care garantează victimelor dreptul la protecție și compensație, adoptarea deciziilor într-un termen rezonabil privind despăgubirea din partea infractorului în cursul procedurilor penale.³³

În 2012, UE a realizat un alt pas important în sensul asigurării drepturilor victimelor infracțiunilor prin adoptarea **Directivei 2012/29/UE de stabilire a unor standarde minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor infracțiunilor**, care a înlocuit Decizia-cadru a Consiliului din 2001³⁴. Această Directivă, intrată în vigoare în noiembrie 2015, cere statelor membre să se asigure că victimele sunt informate cu privire la mai multe aspecte, inclusiv cu privire la modalitatea și condițiile în care pot avea acces la compensații, încă de la primul lor contact cu o autoritate competentă (art. 4, lit.(e)). Articolul 16 prevede dreptul victimelor de a obține o decizie privind despăgubirea din partea autorului infracțiunii într-un termen rezonabil în cursul procedurilor penale. Mai mult, statele membre trebuie să

³³ Decizia-cadru a CE din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, Art.9, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN>

³⁴ Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, disponibilă pe site-ul: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

promoveze măsuri pentru a determina infractorii să ofere victimelor despăgubiri corespunzătoare.

Consilierul special pe probleme legate de despăgubirea victimelor infracțiunilor al Comisiei Europene, Joëlle Milquet, în Raportul privind îmbunătățirea accesului la compensații pentru victimele infracțiunilor, publicat în martie 2019³⁵, abordează principalele probleme cu care se confruntă victimele infracțiunilor atunci când solicită despăgubiri în Uniunea Europeană și identifică cauzele acestor probleme, cum ar fi dificultățile legate de accesul la justiție sau la compensațiile de stat din cauza lipsei de informații, sprijinului insuficient și criteriilor de eligibilitate prea restrictive sau obstacolele procedurale. Raportul include recomandări privind îmbunătățirea compensației acordate de către stat (de exemplu, facilitarea accesului victimelor la compensații prin plata obligatorie de urgență și plata inițială de către stat prin adoptarea unor modificări legislative la nivelul UE) și a schemelor de compensare din partea infractorilor (de exemplu, introducerea posibilității ca judecătorii să impună măsuri de compensare sub forma unor sancțiuni complementare).

Conținutul drepturilor și garanțiile dreptului la compensații așa după cum a fost menționat mai sus a fost clarificat în mai multe instrumente internaționale. În esență, acestea au recunoscut că remedierea sau repararea trebuie să fie proporțională cu gravitatea prejudiciului suferit, dar și „*accesibile, inclusiv din punct de vedere financiar, efectuate la timp și într-un mod eficient*”, să fie „*echitabile și suficiente*” și „*corespunzătoare*”, și că acestea să se obțină pe cale civilă, administrativă, sau penală.

Acele menționate abordează câteva aspecte importante pentru a fi luate în considerare la elaborarea unei eventuale scheme de compensare cuprinzătoare, la identificarea pașilor care urmează a fi făcuți de către state pentru a asigura accesul la informație, consiliere juridică și la justiție pentru victimele încălcărilor grave ale drepturilor omului.

³⁵ European Commission, Strengthening victims' rights: from compensation to reparation - For a new EU Victims' rights strategy 2020-2025, disponibil pe site-ul: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strengthening_victims_rights_from_compensation_to_reparation_rev.pdf.

Principiile și Liniile Directoare ONU privind dreptul la Remediere³⁶ identifică măsuri care includ:

- Diseminarea informațiilor privind toate remediile disponibile;
- Elaborarea măsurilor în vederea minimizării dezavantajelor întâlnite de victime și reprezentanții lor;
- Protecția împotriva perturbării ilegale a vieții private a victimelor și asigurarea siguranței lor față de intimidări și răzbunare înaintea, în cursul și după procesele judiciare, administrative sau de alt gen care le atinge interesele;
- Oferirea asistenței corespunzătoare victimelor care solicită acces la justiție. Dreptul la asistență juridică și la ajutor juridic gratuit de care să beneficieze victimele (în special victimele violenței în familie³⁷ și victimele traficului de ființe umane³⁸), în condițiile prevăzute de legislația internă;
- Asigurarea disponibilității tuturor mijloacelor juridice, diplomatice și consulare corespunzătoare pentru a asigura faptului că victimele își pot exercita drepturile la remediere.

³⁶ Principiile și liniile directoare de bază privind dreptul la remediere și reparare pentru victimele încălcărilor grave ale drepturilor internaționale ale omului și ale dreptului internațional umanitar, rezoluție adoptată de Adunarea Generală ONU, martie 2006, A/RES/60/147, disponibil la: <http://www.refworld.org/docid/4721cb942.html>, Principiul 12.

³⁷ Raportul explicativ la Convenția CE privind prevenirea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, în par. 294, „În perioada ce urmează imediat după actul de violență, multe victime ale violenței împotriva femeilor pot fi nevoite să-și părăsească în orice clipă toate bunurile sau locurile de muncă. Procedurile judiciare și administrative deseori sunt extrem de complexe, iar victimele au nevoie de asistența unui jurist pentru a-și putea exercita drepturile într-un mod satisfăcător. În asemenea cazuri, poate fi dificil pentru victime să acceseze în mod efectiv căile de recurs, din cauza costurilor mari care pot fi implicate în proces. Din acest motiv, autorii consideră că este esențial să se impună o obligație asupra Părților să prevadă dreptul la asistență juridică și la ajutor juridic gratuit de care să beneficieze victimele, în condițiile prevăzute de legislația lor internă.”

³⁸ Convenția CE privind prevenirea și combaterea traficului de persoane - articolul 15(2): „Fiecare Parte va prevedea în dreptul intern dreptul de a fi asistat de un apărător și dreptul la asistență juridică gratuită pentru victime, în condițiile prevăzute de dreptul intern”.

5.2 Acțiunea civilă în cadrul procesului penal

5.2.1 Dreptul de a se constitui ca parte civilă

Pentru daunele materiale și morale suferite ca urmare a infracțiunilor, victimele infracțiunilor au dreptul la despăgubiri care pot fi obținute fie prin inițierea unei acțiuni civile împotriva făptuitorului în cadrul sau concomitent cu procedura penală sau separat în procedură civilă, fie prin obținerea unei despăgubiri financiare acordate de stat. Dispozițiile legale relevante se regăsesc în Codul de procedură penală și în Legea nr. 137/2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor.

În cadrul procesului penal, obiectivul principal este tragerea la răspundere a persoanelor care au săvârșit infracțiunea. În același timp, conduita infracțională este susceptibilă de a genera prejudicii atât materiale, cât și morale. Persoana care a cauzat prin fapta sa o daună altei persoane este obligată să repare dauna, ceea ce implică corelativ dreptul celui prejudiciat de a solicita repararea prejudiciului. Dreptul respectiv se poate realiza prin constituirea victimei în calitate de parte civilă în cadrul procesului penal potrivit prevederilor art. 61 din CPP³⁹ și înaintarea acțiunii civile în cadrul procesului penal potrivit prevederilor art. 219, alin. (1)⁴⁰ sau pe cale separată în procesul civil, art. 221, alin. (5)⁴¹.

³⁹ Dreptul victimei de a se constitui ca parte civilă este prevăzut la art. 58, alin. (3), p. 6) „să depună cerere pentru a fi recunoscută ca parte civilă în procesul penal;” Articolul 61(1) CPP, „Parte civilă este recunoscută persoana fizică sau juridică în privința căreia există suficiente temeiuri de a considera că în urma infracțiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral, care a depus la organul de urmărire penală sau la instanța de judecată o cerere de chemare în judecată a bănuțului, învinuțului, inculpatului sau a persoanelor care poartă răspundere patrimonială pentru faptele acestuia. Acțiunea civilă se judecă de către instanță în cadrul procesului penal dacă volumul prejudiciului este incontestabil.”

⁴⁰ Articolul 219(1) CPP, „Acțiunea civilă în procesul penal se întentează prin depunerea unei cereri, adresate procurorului sau instanței de judecată, de către persoanele fizice sau juridice cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale sau morale nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia.” Art. 221 (1) “Acțiunea civilă în procesul penal se întentează în baza cererii scrise a părții civile sau a reprezentantului ei în orice moment de la pornirea procesului penal până la terminarea cercetării judecătorești.”

⁴¹ Articolul 221 (5) CPP, „Persoana care nu a intentat acțiunea civilă în cadrul procesului penal are dreptul de a intenta o asemenea acțiune în ordinea procedurii civile. Dacă acțiunea civilă intentată la instanța civilă a fost respinsă, reclamantul nu are dreptul de a intenta aceeași acțiune în cadrul procesului penal. Dacă acțiunea civilă a fost respinsă în cadrul procesului penal, reclamantul nu are dreptul să întenteze aceeași acțiune în ordinea procedurii civile.”

În sensul art. 61 din CPP parte civilă este recunoscută persoana fizică sau juridică în privința căreia există suficiente temeiuri de a considera că în urma infracțiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral, care a depus la organul de urmărire penală sau la instanța de judecată o cerere de chemare în judecată a bănuțului, învinutului, inculpatului sau a persoanelor care poartă răspundere patrimonială pentru faptele acestuia. Acțiunea civilă se judecă de către instanță în cadrul procesului penal dacă volumul prejudiciului este incontestabil.

În conformitate cu art. 219 CPP, acțiunea civilă în procesul penal se intentează prin depunerea unei cereri, adresate procurorului sau instanței de judecată, de către persoanele fizice sau juridice cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale sau morale nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia.

Pentru exercitarea acțiunii civile în procesul penal sunt necesare îndeplinirea anumitor condiții de eligibilitate ce includ:

- de a fi constat că infracțiunea a provocat un prejudiciu;
- prejudiciul trebuie să fie material, moral sau fizic;
- să existe o legătură de cauzalitate dintre infracțiunea săvârșită și prejudiciul reclamat;
- prejudiciul să fie cert, ceia ce înseamnă „că acesta este un prejudiciu sigur, s-a produs în realitate, poate fi evaluat”⁴²;
- prejudiciul trebuie să nu fi fost reparat, de către învinuit, fie de către alte persoane, până la soluționarea acțiunii civile, de exemplu victima a fost despăgubită de o societate de asigurări sau prejudiciul a fost acoperit de o terță persoană, etc.;
- să existe constituire ca parte civilă în condițiile art.61 CPP.

Pretențiile persoanelor fizice prejudiciate nemijlocit prin fapta interzisă de legea penală au prioritate în raport cu pretențiile statului față de făptuitor.

⁴² Manualul judecătorului pe cauze penale, 2013, pag. 334.

5.2.2. Inițierea acțiunii civile în cadrul procedurii penale

Inițierea acțiunii civile în cadrul procedurii penale potrivit articolelor 219-222 CPP poate fi exercitată de victima sau de succesorii acesteia, care vor deveni părți civile împotriva inculpatului și, după caz, împotriva părții civilmente responsabile.

Persoana fizică care a înaintat acțiunea civilă este recunoscută în calitate de parte civilă fie prin ordonanța organului de urmărire, fie prin încheierea instanței de judecată.

Organul de urmărire penală și instanța sunt obligate să aducă la cunoștință persoanei dreptul de a intenta acțiune civilă sau de a recurge la mediere pentru soluționarea litigiului civil. În cazul în care organul de urmărire penală sau instanța consideră că lipsesc temeiurile de înaintare a acțiunii civile, prin aceleași hotărâri motivate, ele pot să refuze să recunoască victima în calitate de parte civilă.

Acțiunea civilă în interesele minorilor și persoanelor asupra cărora este instituită măsura de ocrotire judiciară se înaintează în numele lor prin reprezentanți legali.⁴³

În caz de deces al victimei care este în drept să intenteze o acțiune civilă în procesul penal, acest drept trece la succesorii ei.

Acțiunea civilă poate fi inițiată printr-o cerere în formă scrisă în orice moment de la pornirea procesului penal până cel târziu la terminarea cercetării judecătorești (art. 221, alin. (1) CPP).

În cazul în care instanța de judecată admite la ședința preliminară cererea inculpatului pentru examinarea cauzei în procedură specială pe baza probelor administrate la urmărirea penală potrivit art. 364/1, alin.(5) CPP, instanța trebuie să asigure dreptul la informare a părții vătămate de a se constitui ca parte civilă și de a înainta pretenții civile și propune spre administrare probe de susținere.

În acțiunea civilă partea vătămată trebuie să indice cauza penală, în procedura căreia este înaintată acțiunea civilă, cine și către cine înaintează acțiunea, natura și valoarea pretențiilor, motivele și dovezile pe care își bazează solicitările.

Potrivit prevederilor art. 85, alin. (1), litera (a) Cod procedură civilă, pentru înaintarea acțiunii civile în procesul penal nu se achita taxa de

⁴³ Art. 219, alin (6) CPP.

stat.⁴⁴ În ceea ce privește pretențiile civile, inculpatul, partea civilă și partea civilmente responsabilă, pot încheia o tranzacție sau un acord de mediere, conform legii⁴⁵, însă „normele procedurii civile și normele procesului de mediere a litigiilor civile se aplică dacă ele nu contravin principiilor procesului penal”.

Pârâtul (care poate fi bănuitul/învinuitul sau inculpatul) poate recunoaște integral sau parțial pretențiile părții civile.

În cazul decesului părții civile, acțiunea civilă rămâne în competența instanței penale, dacă succesorii își vor exprima în mod explicit opțiunea de a continua acțiunea civilă.

În cazuri excepționale, când este imposibil de a determina exact suma despăgubirilor convenite părții civile fără suspendarea judecării cauzei, instanța poate să admită acțiunea civilă în principiu, urmând ca asupra cuantumului despăgubirilor convenite să decidă instanța civilă⁴⁶.

Dacă însă mărimea pagubelor influențează încadrarea acțiunilor penale ce urmează a fi examinate la adoptarea sentinței, instanța nu poate să nu se pronunțe asupra acțiunii civile.

5.2.3 Felurile de prejudiciu

Potrivit art. 219 CPP, persoanele fizice și juridice cărora le-a fost cauzat prejudiciu nemijlocit prin acțiunile interzise de legea penală pot intenta o acțiune civilă privitor la despăgubire prin:

- restituirea în natură a obiectelor sau a contravalorii bunurilor pierdute ori nimicite în urma săvârșirii faptei interzise de legea penală;

⁴⁴ Art. 85, alin.1, lit. a) Cod procedură civilă, „De taxă de stat pentru judecarea cauzelor civile se scutesc: a) reclamanții în acțiunile: de reparație a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces;- de reparație a prejudiciului material și/sau moral cauzat prin infracțiune;”

⁴⁵ Art. 219, alin (9) CPP, „Organul de urmărire penală și instanța sunt obligate să aducă la cunoștință persoanei dreptul de a intenta acțiune civilă sau de a recurge la mediere pentru soluționarea litigiului civil.”

⁴⁶ Art. 387 (3) CPP „În cazuri excepționale când, pentru a stabili exact suma despăgubirilor convenite părții civile, ar trebui amânată judecarea cauzei, instanța poate să admită, în principiu, acțiunea civilă, urmând ca asupra cuantumului despăgubirilor convenite să hotărască instanța civilă.”

- compensarea cheltuielilor pentru procurarea bunurilor pierdute ori nimicite sau restabilirea calității, aspectului comercial, precum și repararea bunurilor deteriorate;
- compensarea venitului ratat în urma acțiunilor interzise de legea penală;
- repararea prejudiciului moral sau, după caz, a daunei aduse reputației profesionale.

Art. 219, alin. (3) și (4) din CPC specifică drept:

daune materiale:

- tratamentul și îngrijirea părții vătămate;
- costurile înmormântării suportate;
- plata asigurărilor, indemnizațiilor și pensiilor;
- realizarea unui contract de depozitare a mărfurilor.

daune morale:

- suferința fizică a victimei;
- daunele de petrecere a timpului liber sau estetice;
- pierderea speranței de viață;
- pierderea onoarei din cauza defăimării,
- suferință psihologică cauzată de moartea rudelor apropiate, etc.

Potrivit prevederilor art.220, alin.(3) CPP, la adoptarea hotărârii privind acțiunea civilă instanțele de judecată urmează să aplice și normele dreptului civil și ale altor domenii de drept.

În acest aspect amintim aici ca normele Codului civil revizuit (în vigoare de la 1 martie 2019) prevăd, în articolele 19 și 2033, că în cazul vătămării integrității corporale sau altei vătămări a sănătății, pe lângă repararea prejudiciului patrimonial și celui moral, partea vătămată are dreptul la o despăgubire separată pentru „**prejudiciul biologic**”, ce constă în însăși vătămarea corporală cauzată prin fapta prejudiciabilă. În contextul acestor prevederi ale Codului civil, normele Codului de procedură penală la fel urmează să fie completate pentru a da posibilitatea părții vătămate în urma unei infracțiuni să solicite încasarea prejudiciului biologic în cadrul procesului penal.

5.2.4 Modalitățile de reparare a prejudiciului patrimonial

Codul civil vine cu unele prevederi menite să suplinească prevederile Codului de procedură penală în raport cu modalitățile de reparare a prejudiciului patrimonial cauzat părții vătămate. Astfel, potrivit art. 2025 CC, repararea prejudiciului cauzat se face în natură, prin restabilirea situației anterioare (transmiterea unui bun de același gen și de aceeași calitate, repararea bunului deteriorat, etc.), iar dacă aceasta nu este cu puțință, ori dacă persoana vătămată nu este interesată de repararea în natură (de exemplu în cazul în care costul reparației depășește disproporționat pierderea valorii) prin plata echivalentului bănesc (despăgubire), stabilit prin acordul părților sau, în lipsa unui asemenea acord, prin hotărâre judecătorească. Despăgubirea se stabilește sub forma unei sume globale sau, dacă prejudiciul are caracter continuu, sub forma unei prestații periodice.

În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, potrivit articolul 2028 din Codul civil, autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul, venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacității de muncă, cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății (cheltuielile de tratament, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărarea unui vehicul special, de reciclare profesională etc.).

Cuquantumul despăgubirii pentru venitul ratat este reglementat în art. 2029 Cod civil și se calculează în baza:

- venitul mediu lunar net din muncă sau altă activitate a persoanei vătămate din ultimul an înainte de pierderea capacității sale de muncă;
- Dacă partea vătămată nu dispunea de un salariu, instanța este în drept să calculeze venitul lunar net pe care l-ar fi putut realiza, ținându-se seama de calificarea profesională pe care o avea;
- Dacă persoana vătămată nu avea o calificare profesională, se acordă o despăgubire egală cu suma brută a salariului minim pe țară stabilit de Guvern.

Plata despăgubirilor pentru vătămare a integrității corporale/deces se efectuează în rate lunare. La cerere, pentru motive întemeiate, instanța poate stabili, achitarea despăgubirilor în formă de plată unică pentru o perioadă de cel mult 3 ani, ținând cont de posibilitățile persoanei responsabile.

Potrivit art. 2034 Cod civil, plata cu anticipație a compensațiilor pentru cheltuielile ce vor fi suportate din cauza vătămării integrității corporale sau a sănătății este admisă pentru achitarea prealabilă a serviciilor de tratament medical, foaie de sanatoriu, bilete de călătorie, mijloace speciale de transport dacă sunt necesare etc., cu condiția existenței avizelor medicale justificative.

5.2.5 Modalitățile de reparare a prejudiciului nepatrimonial

Legiuitorul național nu oferă nici o formulă matematică sau metodologie de calcul al prejudiciului moral astfel, dificultatea a fost transferată de la legiuitor la judecător, care își va folosi aprecierea conform principiului echității. Codul civil revizuit la fel nu oferă criterii suficiente de clare pentru aprecierea prejudiciului moral suferit de victime. În art. 2037 din Codul civil se prevede că instanțele de judecată trebuie să țină cont de:

- caracterul și gravitatea prejudiciului moral cauzat persoanei vătămate (luând în considerare circumstanțele în care a fost cauzat prejudiciul, restrângerea posibilităților de viață familială și socială, precum și statutul social al persoanei vătămate);
- gradul de vinovăție a autorului prejudiciului;
- măsura în care această despăgubire poate aduce satisfacție echitabilă persoanei vătămate.

La determinarea despăgubirii, instanța de judecată va tinde să acorde o despăgubire care, pe de o parte, are o mărime comparabilă cu cea acordată în mod obișnuit în împrejurări similare și, pe de altă parte, ia în cont particularitățile cazului.

În doctrină s-au propus mai multe formule de calcul care se bazează, în principiu, pe criteriile legale de determinare a prejudiciului

moral, adaptate la situația concretă și înmulțite cu baza de calcul care, în propunerea autorului ar fi prejudiciul material cauzat. Judecătorul trebuie să identifice și să pună pe cântar toți factorii înainte de a edicta suma despăgubirii.

Potrivit recomandărilor internaționale **prejudiciu moral** poate să conșteie în:

- prejudicii cauzate **personalității fizice** (durerile fizice cauzate prin lovituri, răniri etc., suferințele psihice condiționate de vătămările corporale, de provocarea unei boli, slăbirea rezistenței fizice la boli sau de alte complicații, îngrijorarea pentru aceste efecte ulterioare, epuizarea emoțională, pierderea unor plăceri, etc.);
- prejudicii cauzate **personalității afective**, care includ suferințele psihice (suferințe psihice cauzate prin lezarea sentimentelor de afecțiune, care le cuprind pe cele determinate de pierderea, rănirea, mutilarea, desfigurarea sau îmbolnăvirea gravă a persoanelor apropiate, de pierderea locului de muncă, dezvăluirea secretului familial sau a secretului medical, limitarea sau privarea temporară de anumite drepturi, etc.);
- prejudicii cauzate **personalității sociale** în care se include onoarea, demnitatea, viața privată, numele, pseudonumele etc. Acestea sunt prejudiciile produse prin insulte, calomnii, defăimări, aprecieri nefavorabile apărute în consecința traficului de persoane.

Principiul echității în procesul de evaluare a daunelor

Cerința fundamentală pentru despăgubirea prejudiciului moral este ca instanța de judecată să determine despăgubirea care acordă o reparație echitabilă victimei, luând în cont circumstanțele relevante ale pricinii. Spre deosebire de evaluarea prejudiciului patrimonial (care este calculat în funcție de costul de piață al înlăturării daunei reale, și profitul așteptat în mod rezonabil, dar ratat, de victimă), judecătorul nu face un simplu calcul matematic.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele Varnava și alții contra Turciei (Cererea nr. 16064/90, par. 224), Cipru contra Turciei

(Cererea nr. 25781/94, par.156), și în Georgia contra Rusiei (Cererea nr. 13255/07, par.7318), a confirmat că pentru calcularea acordării de despăgubiri morale „principiul călăuzitor este echitatea, care implică mai ales flexibilitate și o analiză obiectivă a ceea ce este just, echitabil și rezonabil în toate circumstanțele cazului, incluzând nu numai poziția reclamantului, ci și contextul general în care s-a produs infracțiunea.”

Compensațiile morale servesc la recunoașterea faptului că daunele morale au avut loc ca urmare a încălcării unui drept fundamental al omului și reflectă în termenii cei mai exacti gravitatea prejudiciului suferit.

Instrucțiunile practice ale Curții au stabilit următoarele: *“Curtea poate hotărî că, în cazul unor presupuse daune, constatarea încălcării constituie în sine o satisfacție echitabilă suficientă, fără a fi nevoie de o compensație financiară. De asemenea, Curtea poate găsi motive de echitate în ceea ce privește acordarea unei sume mai mici decât valoarea prejudiciului real suportat sau costurile și cheltuielile efectiv suportate, sau inclusiv neatribuirea nici unei compensații. În cazul în care se constată existența unui astfel de prejudiciu și Curtea consideră că este necesar să se acorde compensații pecuniare, aceasta va face o evaluare echitabilă, ținând seama de standardele care rezultă din jurisprudența sa.”*

În ceea ce privește elementele „principiului echității” utilizate de Curte în calcularea compensațiilor pentru daunele morale, acestea sunt: a) gravitatea infracțiunii, b) factorii ce țin de reclamant și c) factorii contextului general. Astfel, echitatea este un indicator important în cuantificarea daunelor și va fi utilizată în cazurile de acte de violență comise împotriva femeilor. Judecătorul trebuie să dovedească flexibilitate și o analiză obiectivă a ceea ce este corect, echitabil și rezonabil în circumstanțele cauzei, ținând cont în calcularea compensației de toate cele trei elemente menționate mai sus: gravitatea infracțiunii (adică intensitatea și durata ei (cum ar fi vârsta, educația, starea de sănătate fizică și psihologică, neglijența contributivă), precum și factorii de context global (de exemplu, circumstanțele economice locale).

Indicatori pentru evaluarea daunelor. Cei mai frecvent invocați factori și modul lor de manifestare

Factori care vizează victima

- **Gravitatea faptei.**

Trebuie de dat răspuns la următoarele întrebările:

- la ce valoare a atentat încălcarea;
- cât timp i-a luat victimei să se refacă după încălcare (câte intervenții chirurgicale, internări în spital);
- ce limitări în stilul de viață a victimei au intervenit după vătămare.

Totodată se vor lua în considerare trăsăturile individuale ale victimei. De exemplu, în caz de întrerupere a sarcinii se va lua în considerare dacă victima și-a păstrat capacitatea de procreare. În cazul în care victima a devenit infertilă, suma despăgubirii se va majora.

- **Durata încălcării.**

- **Vârsta victimei.**

- **Statutul social** al persoanei vătămate. Deși, acest indicator este unul irelevant în cazul vătămării corporale, și important în cazul defăimării, se admit aplicări eronate și discriminatorii în practică, în special în cazurile victimelor violenței în familie și a traficului de persoane, care în cea mai mare parte provin din familii social vulnerabile, nu au studii, au un nivel scăzut de educație, sunt implicate în cerșit și munci forțate. Făptuitorii fac abuz de această vulnerabilitate și stigmatizare la care sunt suspuse în societate.

STUDIU DE CAZ

Cauza penală **1ra-767/2015**⁴⁷- Instanța a motivat acordarea unei sume derizorii pentru daunele morale prin faptul că *„condițiile de trai și vulnerabilitatea în care se afla victima până la recrutarea ei de către inculpat au fost mai rele decât cele pe care le avea în locuința decentă a inculpatului.”* Cu referire la suferințele emoționale invocate în cererea civilă legate de faptul că victima nu a avut o comunicare cu familia sa, a rupt legăturile de familie cu mama și frații săi, instanța a motivat *„ca starea emoțională încordată a victimei se datorează destinului nenorocit, ea fiind victimă a comportamentului necuviincios al părinților săi biologici.”*

- **Intensitatea și durata suferințelor psihice.**
- **Relevanța consecințelor psihologice.** Efectele psihologice vor fi luate în considerare în procesul de evaluare a despăgubirilor în același mod ca și vătămările corporale. Astfel, chiar dacă victima s-a tratat rapid, ea are dreptul la despăgubiri pentru consecințele nefizice, precum schimbările de caracter, reducerea capacității mentale, deficiențele de vorbire.
- **Contextul social și profesional al victimei. Lezarea posibilităților profesionale. Pierderea capacității de muncă.** Situația socio-profesională a victimei și modul în care a fost afectată de infracțiune constituie un factor semnificativ în cuantificarea daunelor morale în cazurile de violență, în special în cazurile

⁴⁷ Victima minoră N. a fost recrutată și transportată ilegal în Moldova din Federația Rusia la vârsta de 14 ani. Ea a fost exploatată în muncă domestică timp de 20 de luni într-o familie bogată a unor cetățeni de etnie romă. Pretențiile civile pentru daunele morale în suma de 60 000 lei, au fost admise doar parțial de către instanța de judecată (doar 6000 mii lei, aproximativ 300 Euro), pe motiv că *“condițiile de trai și vulnerabilitate în care se afla victima până la recrutarea ei de către inculpat au fost mai rele decât cele pe care le avea în locuința decentă a inculpatului.”* Cu referire la suferințele emoționale invocate în cererea civilă legate de faptul că victima nu avut o comunicare cu familia sa, a rupt legăturile de familie cu mama și frații săi, instanța a motivat *„că starea emoțională încordată a victimei se datorează destinului nenorocit, ea fiind victimă a comportamentului necuviincios al părinților săi biologici.”* Victima, provenind dintr-o familie de migranți vulnerabili din Orientul Mijlociu (Tadjikistan), înainte de a fi recrutată și transportată în Moldova, cerșea împreună cu mama și frații săi pentru a putea supraviețui.

de violență în familie. Se consideră, în general, că acest gen de infracțiune are un impact negativ asupra forței de muncă a victimei: victimele pot considera imposibilă reîntoarcerea lor la serviciu după experiența avută; performanța lor la locul de muncă poate fi afectată în mod negativ, ducând la scăderea salariilor, pierderea salariului și posibil concedierea acestora. Pe lângă problemele de sănătate - probleme de sănătate mintală și boli cardiovasculare – datorită expunerii prelungite la stres, acestea au și alte consecințe, cum ar fi moralul scăzut, absenteismul crescut, schimbarea locului de muncă, productivitate mai scăzută, angajament organizatoric scăzut. Drept urmare, femeile victime au un nivel mai scăzut de sprijin social, ceea ce duce la creșterea stresului emoțional. Multe persoane devin tot mai izolate după ce au fost victime ale infracțiunii. În ceea ce privește situația socială a victimelor, pericolul izolării și diminuarea/lipsa suportului social ar trebui analizate prin toate mijloacele probatorii admisibile, iar compensațiile pentru prejudiciile morale ar trebui acordate în consecință. Un factor care are legătură într-o oarecare măsură cu daunele reale provocate victimei și care trebuie luat în considerare, este că victimizarea poate să intensifice îngrijorările legate de siguranța victimei și să „prezică” mai puține satisfacții în viața personală a acesteia. Totuși, datele din această zonă de cercetare nu sunt considerate suficient de solide. Acest factor poate fi considerat un indicator al stresului care trebuie analizat prin diverse mijloace de probă și poate fi transpus în compensații corespunzătoare izolate pentru victimele infracțiunii.

- **Lezarea posibilității de a desfășura activități recreative sau de hobby**, în special în rezultatul vătămării. Instanța poate stabili cât de importantă a fost activitatea pentru reclamant, timpul, efortul și succesele victimei în ocupația pe care o invocă.
- **Nevoia de a avea un îngrijitor acasă**. Persoanele sănătatea cărora a fost vătămată pot avea nevoie de îngrijire la domiciliu sau, cel puțin, asistență în treburile casnice zilnice, precum igiena personală, pregătirea mâncării, curățarea rufelor, curățenie, cumpărături, achitarea facturilor etc.

- **Schimbări în personalitate.**
- **Pierderea libertății, pierderea șanselor. Pierderea șanselor de căsătorie; ruperea unei relații romantice.** O observație specială se referă la indiciile de ajustare în calcularea compensațiilor datorate, în cazul în care - prin natura infracțiunii - victima și-a pierdut libertatea (de mișcare, de urmărire a scopurilor în viață, etc.) și șansele (în întemeierea unei familii, aducerea pe lume a copiilor, șansa de a fi un membru productiv al comunității). Ar trebui să se acorde o atenție deosebită acelor victime care, în virtutea vulnerabilității personale, au pierdut nu numai diverse libertăți, ci inclusiv șansa la o viață normală și decentă, calitatea vieții fiind diminuată. În cazul în care victima este un minor, elev, student, profesionist în curs de formare, o tânără femeie de carieră, sau în cazul în care victima este considerată vulnerabilă prin invaliditate temporară sau permanentă, fie anterioară, fie recent rezultată, estimarea daunelor ar trebui să fie indexată cu un factor lăsat la latitudinea organelor judiciare și adaptat la contextul cazului, după constatarea tuturor variabilelor.
- **consecințele infracțiunii săvârșite asupra altor membri ai familiei.** Atât în caz de deces, cât și în cazul supraviețuirii după infracțiune, membrii familiei trebuie supuși unei atenții deosebite pentru a evalua impactul victimizării și a compensației rezultate din aceasta, pe care organele de decizie o pot acorda. Victimizarea afectează nu numai victima, ci și familia victimei, rude, vecini și cunoștințe, cu efect de lungă durată, „de ani sau chiar pentru tot restul vieții”. În ceea ce privește cazurile specifice de victimizare, s-a acordat o atenție deosebită infracțiunilor deosebit de grave, cum ar fi expunerea copiilor la violență, abuzul de putere și abuzarea copiilor, unde „efectele pot fi transmise de la o generație la alta.”

Factori care vizează făptuitorul

- **Gradul de vinovăție.** Logica indică că prejudiciul cauzat cu intenție ar trebui să rezulte într-o despăgubire mai mare decât prejudiciul cauzat din imprudență. Dacă prejudiciul se cauzează cu o deosebită cruzime, chinuri sau tortură, despăgubirea se va majora.

- **Starea materială a făptuitorului** . Așadar, un făptuitor mai bogat ar putea fi obligat să plătească o despăgubire mai mare. Un făptuitor fără mijloace nu trebuie ruinat prin obligarea la plata despăgubirii, dar nici nu poate fi scutit de la plata despăgubirilor. Instanța va ține cont că numeroși cetățeni au venituri neoficiale, și reclamantul are dreptul de a aduce probe privind starea materială reală a făptuitorului.
- **Prejudiciul cauzat de rudă.** În principiu regulile analizate se aplică similar în cazul în care făptuitorul și victima sunt rude. Însă, instanțele pot folosi această circumstanță pentru a micșora despăgubirile.
- **Întârzierea în plata despăgubirilor.** Despăgubirile ar putea fi majorate dacă făptuitorul intenționat târăgănează finalizarea procesului judiciar și plata despăgubirilor către victimă.

5.2.6 Probatoriul în aprecierea despăgubirilor

a. Rapoartele medico-legale în evaluarea vătămarilor corporale

O evaluare corectă, completă și, mai presus de toate, competentă a vătămarilor corporale și psihologice prin intermediul examinării medico-legale este esențială în instrumentarea unor astfel de cazuri care implică violență și consecințele comportamentului violent suferit de victimă. Părțile interesate implicate în actul de justiție au nevoie de rapoarte clare și ușor de înțeles pentru a da sentințe și, de asemenea, pentru a decide asupra compensațiilor la care victima este îndreptățită, financiar sau în alt mod. Raportul medical este punctul culminant al anchetei medicale și, prin urmare, ar trebui:

- să descrie în mod corespunzător starea de sănătate a victimei în momentul examinării din punct de vedere al autonomiei funcțiilor fundamentale, *versus* nevoia sa de îngrijire medicală continuă;
- natura leziunilor suferite să fie exprimată într-un limbaj clar și cuprinzător;
- să includă alte observații ale probelor paraclinice;

- să facă corelație cu condițiile în care au fost produse, prin explicarea mecanismului de vătămare, intensitatea și gravitatea consecințelor. Evaluarea dizabilităților reprezintă un corolar util în evaluarea ulterioară a compensațiilor financiare care ar trebui acordate victimei.

Principalele subiecte de interes din perspectiva aprecierii daunelor în orice raport sunt:

- intenția vitală de a face rău. Aceasta depinde de obiectul utilizat, de zona corpului vizată, de numărul de răniri, dar și de „mutilare, umilire, blamare”, acționare cu o forță copleșitoare, cu intenția de a provoca durere și suferință, cu cruzime sau din nevoia de a domina, în mod repetat, indirect, fără în semn de remușcare.
- intensitatea consecințelor fizice, pe termen scurt și pe termen lung. O traumă profundă sau traumatizarea repetată duc la slăbirea stării de sănătate. Durerea cronică, dizabilitatea motorie, dar și funcțională a diferitelor părți ale corpului creează nu numai un context de suferință subiectivă, ci și provocări obiective în viața de zi cu zi.
- gravitatea vătămarilor fizice. Pentru părțile interesate, un prag de severitate extremă îl reprezintă orice rănire care are ca rezultat o invaliditate prelungită sau definitivă sau orice mutilare și umilire care conduc la marginalizarea socială a victimei. Standardele privind dizabilitățile ar trebui să includă standarde minime privind necesitatea îngrijirilor medicale substanțiale, după cum este descris în raportul medico-legal. Prin urmare, orice vătămare corporală care are ca rezultat necesitatea intervenției chirurgicale reconstructive faciale sau corporale, sau leziuni care duc la afectarea vaselor de sânge sau a nervilor, cicatrici complexe pe viață sau pierderea unei funcții corporale (de exemplu, prin leziuni asupra organelor sau hemoragii interne) reprezintă repere ale gravității.

b. Rapoartele psihologice în evaluarea suferințelor mintale

Documentarea sistematică a consecințelor psihologice ale victimelor violenței și infraționalității violente ar trebui să reprezinte standardul în instrumentarea cazurilor juridice. Răspunsul psihologic acut la traume se poate manifesta de la exprimarea fără lacrimi a tristeții și a temerilor, până la un ansamblu de semne și simptome de tulburare acută de stres. Tulburarea acută de stres este o tulburare psihiatrică recunoscută care se poate manifesta la câteva zile/săptămâni de la producerea traumei. Prevalența și severitatea simptomului pot fi reprezentate prin evaluarea psihologică în cadrul interviurilor și chestionarelor. Documentarea timpurie a răspunsului la traumă este foarte importantă, dar victima nu trebuie să fie *niciodată* forțată în acest sens, deoarece acest lucru poate continua stigmatizarea persoanei. Suportul psihologic ar trebui să respecte specificurile culturale, iar atitudinea preferată ar trebui să fie consilierea. Rapoartele profesionale ale terapeuților, consilierilor, psihiatrilor implicați pot fi utile în formularea rapoartelor psihologice medico-legale, dacă sunt disponibile. Odată cu trecerea timpului, unele dintre fostele victime ale infraționalității violente (abuz, viol, trafic de ființe umane, etc.) vor dezvolta semne de tulburare de stres posttraumatic (PTSD), tulburări depresive și/sau de anxietate, tulburări de somatizare, uneori utilizare/abuz de substanțe (inclusiv în prescrierea unor medicamente pentru dureri cronice). Este extrem de important să recunoaștem astfel de semne și simptome, precum și „fereastra tăcută” dintre eveniment și debutul tulburărilor psihice.

Simptomele PTSD includ frică intensă, neputință sau groază și schimbări comportamentale semnificative. Pe lângă acestea, victimele resimt experiența traumatică prin gânduri, senzații corporale, tresăriri și evită în mod clar situațiile care le reamintesc incidentul, cu niveluri continue și ridicate de anxietate și stres pe care nu le-au avut înainte de incident.

c. Declarațiile martorilor și alte membrilor familiei

În cazurile de violență și în special în cazurile de violență în bază de gen, declarațiile victimei și ale făptuitorului pot reda evenimentele în moduri foarte diferite, dacă nu chiar opuse. Declarațiile furnizate

de martori sunt esențiale în descrierea faptelor și comportamentului persoanelor implicate. Dacă în momentul săvârșirii infracțiunii au fost prezente și alte persoane în afara victimei și făptuitorului, declarațiile lor sunt fundamentale nu numai pentru identificarea infractorului, ci și pentru evaluarea nivelului de violență al faptei penale și al daunelor reale pe care victima le-a suferit.

Dacă victima poate uita sau chiar omite unele detalii ale infracțiunii ca urmare a consecințelor psihologice, martorii sunt capabili să-și reamintească informațiile într-o manieră mai detaliată și mai rațională. În plus, victimele se pot confrunta cu dificultăți sau chiar se pot simți rușinate să vorbească despre violențele suferite în timpul procesului, în timp ce martorii pot să ofere mai multe informații, pentru că nu s-au confruntat cu astfel de dificultăți.

Nu întotdeauna există terțe persoane martore ale infracțiunii. Acest lucru se datorează faptului că infractorii săvârșesc adesea acte violente în spațiile publice când nimeni nu este prezent sau în spații private, inclusiv în casă. În acest caz, persoanele care au cunoscut victima și/sau făptuitorul și au fost martore la actul violent pot să furnizeze declarații relevante privind comportamentul persoanelor implicate, în special cu referire la orice schimbare observată în comportamentului victimei, ca urmare a violenței suferite.

5.3 Compensația financiară acordată de către stat

La 29 iulie 2016 a fost adoptată Legea nr. 137 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor. Adoptarea acestei legi prevede dreptul la servicii de reabilitare, inclusiv dreptul la compensații financiare victimelor mai multor tipuri de infracțiuni prevăzute de Codul penal precum: art. 145 (omor intenționat), art. 146 (omor săvârșit în stare de afect), art. 149 (lipsirea de viață din imprudență), art. 151, alin. (4) (vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății soldată cu decesul persoanei), art. 158 (traficul de organe, țesuturi și celule umane), art. 164, alin. (3), lit. b) (răpirea unei persoane care a cauzat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul acesteia), art. 165 (traficul de ființe umane), art. 166, alin. (3) (privațiunea ilegală de libertate), art. 166¹ (tortura, tratamentul inuman sau degradant), art. 167 (sclavia și condițiile

similare sclaviei), art. 168 (munca forțată, în cazul în care infracțiunea este săvârșită asupra unui minor), art. 171–175 (infracțiuni privind viața sexuală), art. 2011 (violența în familie), art. 206 (traficul de copii), art. 208¹ (pornografia infantilă), art. 208² (recurgerea la prostituția practică de un copil).

Legea nr.137 stabilește în articolele 12-19 dreptul de a beneficia de compensație financiară plătită din bugetul de stat pentru victimele infracțiunilor sus-menționate.

Compensația de stat nu include prejudiciul moral, ci doar prejudiciul patrimonial. Pentru determinarea sumei compensației financiare acordate de stat pentru prejudiciul cauzat de acțiunile violente sunt luate în considerare (art.15) următoarele:

- cheltuieli suportate de victima infracțiunii pentru spitalizare, asistență medicală sau alte intervenții medicale;
- deteriorarea ochelarilor, lentilelor de contact, protezelor dentare și a altor obiecte care constituie mijloace de susținere a funcționării părților individuale ale corpului uman;
- prejudiciul cauzat de distrugerea sau deteriorarea bunurilor victimei sau de deposedarea acesteia de anumite bunuri ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni prevăzute la art. 12 (2);
- prejudiciul cauzat de pierderea capacității de muncă, dacă a fost cauzată de infracțiune;
- costul cheltuielilor de înmormântare ale victimei infracțiunii în cazul decesului acesteia.

Potrivit art.19 din lege, compensația financiară se achită din contul bugetului de stat în mărime de 70% din suma prejudiciului calculat pentru prejudiciile prevăzute în art. 15, dar nu mai mult de 10 salarii medii lunare pe economie, prognozate pentru anul în care victima a formulat cererea de compensație financiară.

Achitarea compensație financiare din partea statului este condiționată de îndeplinirea unor acțiuni pentru eligibilitatea victimelor. Printre acestea:

- Dreptul la compensație este recunoscut victimelor infracțiunii comise pe teritoriul Republicii Moldova;

- Cetățenilor Republicii Moldova și străinilor sau apatrizilor care se aflau legal pe teritoriul Moldovei la momentul comiterii infracțiunii;
- Dacă victima infracțiunii a decedat, dreptul, în părți egale, la compensarea financiară din contul statului îl are soțul, copiii sau persoana aflată la întreținere, în cazul în care victima ar fi avut dreptul la aceasta.
- Dreptul la compensarea financiară a cheltuielilor pentru înmormântarea victimei infracțiunii îl are persoana care le-a suportat.

Potrivit art. 12, alin. 2 din Legea 137, victimă nu are dreptul să beneficieze de compensația financiară a statului dacă:

- infracțiunea a fost săvârșită cu participarea benevolă a victimei, cu excepția persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani;
- fapta prevăzută de legea penală a fost săvârșită în una dintre circumstanțele care înlătură caracterul penal al faptei conform art. 35 din Codul penal;
- nu a sesizat organele de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii în cazul în care pornirea urmăririi penale are loc doar în baza plângerii prealabile a victimei conform art. 276 din CPP;
- la data săvârșirii infracțiunii, este condamnată definitiv și are antecedente penale pentru săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave sau pentru o infracțiune săvârșită prin participare la un grup criminal organizat sau organizație criminală;
- după săvârșirea infracțiunii, a contribuit intenționat, prin comportamentul său, la apariția prejudiciului sau la majorarea cuantumului acestuia;
- a prezentat, cu bună știință, declarații mincinoase sau a refuzat intenționat să contribuie la descoperirea infracțiunii în cadrul urmăririi penale sau al judecării cauzei, cu excepția cazului în care aceasta are dreptul de a nu face declarații conform legii.

Condițiile pentru acordarea compensației de stat sunt cele prevăzute la art. 14 din lege și se referă la:

- a. Existența unui act de stabilire a săvârșirii infracțiunii care intrat în vigoare (este irevocabil). Prin act de constatare se are în vedere:
 - hotărârea instanței de judecată de condamnare;
 - hotărârea instanței de judecată de încetare a procesului penal pe temei de nereabilitare;
 - ordonanța procurorului de încetare a urmăririi penale în temeiul art. 275, pct. 4), 5), 7) și 8) și art. 285 alin. (2) pct. 2) și 3) din CPP sau al art. 53 din Codul penal;
- b. Cererea privind acordarea compensației din bugetul de stat trebuie să fie depusă în termen de 3 ani de la data intrării în vigoare a hotărârii judecătorești;
- c. Victima infracțiunii, a fost recunoscută în calitate de parte civilă în procesul penal;
- d. Făptuitorul nu dispune de resurse suficiente pentru a acoperi prejudiciul rezultat din infracțiune (dacă acțiunea civilă nu a fost executată în totalitate, în mod voluntar sau forțat, pe parcursul celor 3 ani);
- e. Prejudiciul cauzat de săvârșirea infracțiunii nu a fost și nu poate fi compensat din alte surse (indemnizații, plăți de asigurare, indemnizații acordate de făptuitor, în mod voluntar sau forțat);
- f. Dacă în termen 3 ani de la data intrării în vigoare a hotărârii, a fost instituită procedura de executare a hotărârii judecătorești cu privire la acțiunea civilă, dar, executarea deciziei nu a avut loc sau a avut loc parțial.

Examinarea cererilor privind acordarea compensației de stat se face conform procedurii stabilite în art.16 din lege și Regulamentul Comisiei Interdepartamentale pentru compensarea finanțată de stat a prejudiciului cauzat de infracțiune, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 965 din 14.11.2017.

Comisia Interdepartamentală este un organism colegial independent, format din 3 membri, inclusiv un reprezentant al Ministerului Justiției, Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și Ministerului Finanțelor. Membrii Comisiei sunt numiți prin ordinul ministrului Justiției, pentru un mandat de 4 ani.

Funcțiile Comisiei sunt:

- examinarea cererile privind acordarea compensațiilor financiare;
- luarea deciziilor privind acordarea unei compensații financiare sau refuzul acordării acesteia;
- stabilirea cuantumului compensației financiare (pe baza criteriilor specificate în legea 137/2016).

Comisia examinează cererea în termen de 30 de zile (care poate fi prelungită cu încă 30 de zile) și emite una dintre următoarele decizii:

- de a acorda compensația financiară, indicând cuantumul acesteia;
- de refuz a acordării unei compensații financiare;
- suspendarea (reluarea) examinării cererii privind acordarea de despăgubiri financiare, în cazul în care are loc reluarea urmăririi penale.

Deciziile Comisiei sunt aprobate de ministrul Justiției care emite un ordin prin care se acordă sau nu se acordă compensația financiară. Ministrul Justiției poate respinge decizia Comisiei dacă constată că aceasta contravine dispozițiilor legale, adoptând propria decizie. Ordinul ministrului Justiției poate fi atacat în instanța de contencios administrativ.

ANEXA 1

Lista Centrelor prestatoare de servicii pentru victimele violenței în familie finanțate din bugetul de stat:

1. Centrul de asistență și protecție a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane, mun. Chișinău, tel. 022-553042;
2. Centrul Maternal “Pro Familia”, or. Căușeni, tel. 0243-26835;
3. Centrul Maternal or. Anenii Noi ;
4. Centrul Maternal “Pro Femina”, or. Hîncești, tel. 026923364;
5. Centrul Maternal, or. Cahul, tel. 0299444080;
6. Centrul de Criză Familială „Sotis”, or. Bălți , tel. 0231-92541;
7. Centrul Maternal “Ariadna”, or. Drochia, tel. 0252-21032.

ANEXA 2

Lista Centrelor prestatoare de servicii pentru victimele violenței în familie finanțate de donatori:

1. Centrul gestionat de AO “Refugiul Casa Mărioarei”, mun. Chișinău, tel. 022-725861;
2. Centru de zi - Centrul de Drept al Femeilor, mun. Chișinău, tel. 022-237306;
3. Centrul de reabilitare a victimelor torturii “Memoria”, mun. Chișinău, tel. 022-2732

ANEXA 3

Serviciul de asistență a victimelor traficului de ființe umane-bărbați, mun. Chișinău, sapbarbati@anas.md, tel. 022-7868428

ANEXA 4

Lista actelor relevante OSCE

Mecanismul Național de Referire. Eforturi comune de protecție a victimelor traficului de persoane. Ghid practic - a doua ediție. https://www.osce.org/files/f/documents/f/5/510551_0.pdf

Compensarea pentru persoanele traficate și exploatare în Regiunea OSCE <https://www.osce.org/files/f/documents/8/e/32023.pdf>

Decizia Nr. 2/03 privind combaterea traficului de persoane - <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/23866.pdf>

Decizia Nr. 6/17 – Consolidarea eforturilor de a preveni traficul de ființe umane <https://www.osce.org/files/f/documents/4/0/362096.pdf>

Decizia Nr. 7/17 – Consolidarea eforturilor de a combate toate formele traficului de copii, inclusiv exploatarea sexuală, la fel și alte forme de exploatare sexuală a copiilor <https://www.osce.org/files/f/documents/f/b/362016.pdf>

Decizia Nr. 7/13 privind combaterea traficului de ființe umane - <https://www.osce.org/files/f/documents/4/0/109341.pdf>

Decizia Nr. 8/07 privind combaterea traficului de ființe umane privind exploatarea prin muncă - <https://www.osce.org/files/f/documents/e/a/29464.pdf>

Decizia No. 13/04 privind nevoile speciale pentru asistența și protecția victimelor traficului de ființe umane copii - <https://www.osce.org/files/f/documents/b/0/23164.pdf>

ANEXA 5

Exemplu de bune practici privind cadrul legal de compensare portughez

Metoda primară pentru compensarea victimelor rămâne compensarea de la infractori. Conform legislației naționale portugheze orice victimă a infracțiunii are dreptul a compensare. În cazul infracțiunilor de trafic de ființe umane, daune personale semnificative sunt compensate și includ daune fizice, materiale și morale. Decizia privind compensarea victimelor este luată de către instanță bazată pe circumstanțele de caz și trebuie să fie egal proporțională cu gravitatea crimei.

O persoană este considerată infractor dacă aceasta a comis o infracțiune cu privire pe cont propriu fără constrângere, este conștient despre infracțiunea pe care a comis-o și dacă activitatea este

considerată infracțiune conform legii penale. Libertatea personală, demnitatea umană, integritatea și securitatea sunt drepturi care de obicei sunt examinate de instanțele penale, dar victimele pot alege să se adreseze instanțelor civile după 30 de zile de la rechizitoriu. Făptuitorii nu pot contesta.

Compensarea victimelor TFU compensate de către stat

Atunci când infractorii nu au bunuri și nu pot plăti victimei, victimele au dreptul la despăgubiri din partea statului.

Comisia pentru Protecția Victimelor Infracțiunilor a fost înființată ca să acorde despăgubiri de la stat. Acesata este formată din cinci membri numiți de Ministerul Justiției și include doi procurori, doi judecători și un avocat. Judecătorii sunt numiți de magistrații Ministerului Public, procurorii de Consiliul Superior al Procurorilor, iar avocatul de organizațiile pentru drepturile omului.

Potrivit Legii nr. 104/2009 din 14 septembrie privind despăgubirea victimelor infracțiunilor și a victimelor violenței în familie, cererea de despăgubire poate fi formulată până la un an de la data săvârșirii infracțiunii sau în cazul în care are loc urmărirea penală, până la un an. După hotărârea definitivă a instanței. Cererea nu implică taxe pentru victimă și toate documentele și certificatele necesare pentru depunerea cererii pot fi obținute gratuit. Dacă infracțiunea a fost săvârșită într-un alt stat membru al UE, cererea de despăgubire din acel stat membru poate fi depusă la Comisia pentru Protecția Victimelor Infracționalității, atâta timp cât persoana care solicită despăgubiri este rezidentă în Portugalia.⁴⁸

Pentru a fi calificat pentru compensație, trebuie îndeplinite următoarele trei condiții:

- Invaliditatea permanentă sau temporară a victimei de cel puțin 30 de zile, sau decesul, rezultat direct din acte de violență;
- Perturbare considerabilă a nivelului și calității vieții victimei;
- Nu a fost posibil să se obțină despăgubiri de la făptuitor.

⁴⁸ http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=1135&tabela=leis

Despăgubirea este asigurată printr-un Fond de compensare a victimelor infracțiunilor deținut de stat, cu un buget de 2,5 milioane de euro pe an, în plus față de transferurile de 2% din activele făptuitorilor. Bani sunt virajați mai întâi la Ministerul Justiției, care apoi îi alocă fondului de compensare.

Decizia de despăgubire se emite în maxim două luni. În cazul în care victimele au copii, decizia poate fi emisă imediat. În cazul în care victima nu este de acord cu valoarea despăgubirii, aceasta are dreptul de a sesiza o instanță de contencios administrativ. Este de remarcat faptul că alte activități ilicite comise de victime pot constitui un impediment pentru despăgubiri. În cazul decesului victimei, despăgubirea poate fi solicitată de către rudele victimelor.